

**JIHOČESKÁ UNIVERSITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA**

Důsledky výkonu trestu odnětí svobody na člověka

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jméno autora: Procházková Andrea

Jméno vedoucího práce: Monika Měrotská, Mgr.

12. května 2008

Abstract

The title of my thesis is „The effects of imprisonment on behaviour of convicted offenders“. In my opinion this is a challenging issue, not spoken about enough in the public. Since 1989 the pathological, anti-social and deviant behaviour in our fellow citizens has enhanced. It is one of phenomena of the democratization of our country. The number of offenders convicted to imprisonment has been increasing.

My thesis is composed of two main sections. The objective of the theoretical section is to give information on life conditions in prisons, the rights and duties of prisoners which are both statutory and stated by the internal regulation of the particular prison. First of all I mention effects of imprisonment on a person serving a sentence– his/her social status, family relations, mental balance and possible recidivism. The important component forming the prisoners´ attitudes are ideas and approach of social workers and psychologists who have long-time experience in treating prisoners. Their view of life conditions, prisoners´s readiness for the return into society and resocialization are very interesting.

In the practical section of my thesis I demonstrate the effects of imprisonment. I used the questionnaire method. Questionnaires were handed out to prisoners, they themselves answered a series of questions in which they expressed their own opinions and described how imprisonment influenced their lives.

The research shows that consequences are fatal in many cases. In my opinion alterations in the prison system are necessary. Improved life conditions and an effective social system would contribute to the effectiveness of imprisonment.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma Důsledky výkonu trestu odnětí svobody na člověka jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to ve zkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zdravotně sociální fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou universitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 12. května 2008

.....

Poděkování

Touto cestou si dovolím poděkovat Mgr. Monice Měrotské za cenné rady a vedení, které mi poskytla během psaní mé bakalářské práce.

OBSAH

ÚVOD.....	7
1. SOUČASNÝ STAV.....	10
1.1. <i>O VĚZEŇSTVÍ A VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY</i>	10
1.1.1. Základní pojmy.....	10
1.1.2. Přehled právních norem.....	11
1.1.3. Funkce a účel trestu odnětí svobody	13
1.1.4. Význam vnější a vnitřní diferenciacce věznic.....	15
1.2. <i>ŽIVOT VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY</i>	16
1.2.1. Podmínky výkonu trestu konkretizované zákonem č. 169/1999 Sb.....	16
1.2.2. Vnitřní řád věznic	20
1.2.3. Vnitřní řád Věznice Pardubice	20
1.3. <i>SOCIÁLNÍ DŮSLEDKY VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY</i>	23
1.3.1. Socializace a resocializace	24
1.3.2. Kontinuální péče aneb snaha o zmírnění důsledků výkonu trestu	29
1.3.3. Zkušenosti sociálních pracovníků v oblasti důsledků výkonu trestu	30
1.4. <i>PSYCHICKÉ DŮSLEDKY VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY</i>	33
1.4.1. Typologie kriminálního pachatele.....	33
1.4.2. Adaptace člověka na podmínky výkonu trestu, její psychologické aspekty	36
1.4.3. Psychologická problematika účinnosti trestu odnětí svobody.....	38
1.4.4. Motivace ke změně.....	39
1.4.5. Osobnost propuštěného z VTOS	41
1.4.6. Zkušenosti psychologa a terapeuta v oblasti důsledků výkonu trestu.....	42
2. CÍLE PRÁCE.....	46
2.1. <i>CÍLE PRÁCE</i>	46
2.2. <i>HYPOTÉZY</i>	47

3. METODIKA	51
3.1. ZÁKLADNÍ ÚDAJE	51
3.2. ÚDAJE O RESPONDENTECH	51
3.3. METODY ZPRACOVÁNÍ DAT	52
4. VÝSLEDKY	53
4.1. VZHODNOCENÍ VÝZKUMU	53
4.2. VYHODNOCENÍ HYPOTÉZ	84
4.3. ZÁVĚR VÝZKUMU	89
5. DISKUSE.....	91
6. ZÁVĚR	93
7. SEZNAM UŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	95
8. KLÍČOVÁ SLOVA	97
9. SEZNAM PŘÍLOH.....	98

ÚVOD

I přesto, že naše společnost věnuje otázkám výchovy a prevence sociálně patologických jevů velkou pozornost, stále zde budou jedinci, kteří morální zásady, tradice, konvence a právní normy nebudou ochotni akceptovat a v důsledku svého jednání se ocitnou mimo zákon. Problém nabývá na významu, pokud je člověku za spáchaný trestný čin soudem uložen trest odnětí svobody, jež je představován systémem direktivních opatření, které mají za úkol změnit chování odsouzeného v žádoucím směru, reintegrovat a resocializovat ho do společnosti.

Svou bakalářskou práci jsem nazvala Důsledky výkonu trestu odnětí svobody na člověka. Tato závažná problematika vlivu nedobrovolného pobytu za zdmi věznice, v odlišných podmínkách, omezeném prostoru a pod neustálým nápravným tlakem mě zaujala během mé odborné stáže ve Věznici Pardubice. Pokusím se zde popsat podmínky života odsouzených ve věznicích podle právních norem České republiky a vnitřního řádu věznic, které mají vytvořit ideální (podnětné) prostředí pro resocializaci odsouzených, tedy pachatelů trestné činnosti, jejich nápravu, zamezení recidivy a znovuzачlenění do běžné společnosti. Pro vytvoření objektivnějšího obrazu podmínek života ve věznicích uvedu zkušenosti odborných pracovníků věznice týkající se vlivu pobytu ve vězení na život člověka – během výkonu trestu odnětí svobody a po jeho ukončení - v oblasti sociálních vazeb a vztahů, sociálních a společenských podmínek, psychiky a duševní rovnováhy člověka. Nedílnou součástí mé práce bude také přehled poskytované pomoci odsouzeným – kontinuální péče v oblasti sociální, psychologické, terapeutické a dalších přímo ve věznici – tzv. penitenciarární péče nebo po odchodu na “svobodu” – tzv. postpenitenciarární péče. Třetím pohledem na skutečnost podmínek a důsledků bude výzkum formou dotazníku, jehož respondenty budou odsouzení sami.

Výsledkem by měl být pokud možno reálný obraz podmínek ve věznicích, jejich vliv na člověka, důsledky na jeho následný život a názor, jak výkon trestu odnětí svobody v daných podmínkách plní svůj účel, svou převýchovnou funkci.

Téma vězeňství je velice široké. Tato práce nemá zmapovat celou oblast – zabývá se konkrétním úsekem problematiky. Při vypracování této práce jsem čerpala

z nejrůznějších zdrojů – z odborné literatury, internetových stránek institucí, dokumentů, rovněž jsem uplatnila své zkušenosti z praxe a především zkušenosti, které mi poskytli odborní pracovníci Oddělení výkonu trestu Věznice Pardubice.

1. SOUČASNÝ STAV

1.1. O VĚZEŇSTVÍ A VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

1.1.1. *Základní pojmy*

V této bakalářské práci se vyskytují pojmy, které jsou používány úzkou odbornou veřejností a pro správný výklad a pochopení tématu je nutné znát jejich přesný význam. Z tohoto důvodu uvádím základní vysvětlení některých z nich.

Penologie – je vědní obor, který lze charakterizovat jako vědu o trestech a trestání nebo také vědu o výkonu trestu a jeho účincích. Předmětem zkoumání jsou metody zacházení s pachatelem trestného činu, které co nejúčelnějším způsobem dosáhnou korektivní změny chování pachatele.

Vězeňství – je chápáno jako systém sociálních služeb, orientovaný na změnu chování vězňů v žádoucím směru, která je předpokladem reintegrace do společnosti.

Věznice – zařízení zajišťující, aby trest odnětí svobody byl vykonáván v souladu se zákonem o výkonu trestu odnětí svobody; věznice se člení podle míry vnější ostrahy, zajištění bezpečnosti a způsobu zacházení s odsouzenými na jednotlivé typy:

- věznice s dohledem
- věznice s dozorem
- věznice s ostrahou
- věznice se zvýšenou ostrahou.

Vězeňská služba – je rozpočtovou organizací podřízenou Ministerstvu spravedlnosti České republiky, která plní úkoly státní správy vězeňství, zajišťuje výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody; z hlediska obsahu plnění úkolů se dělí na:

- vězeňskou stráž
- justiční stráž

- správní službu.

Trestný čin – je protiprávní jednání, čin, který je nebezpečný pro společnost a jeho znaky jsou uvedeny v zákoně č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

Odsouzená osoba – jedinec, který byl soudem pravomocně odsouzen za spáchání trestného činu k trestům, které jsou uvedeny v trestním zákoně.

Socializace – termín označující vývoj či formování člověka s důrazem na sociální aspekty v širších souvislostech.

Resocializace – resocializaci ve vězeňské praxi lze chápat jako korektivní či druhotnou socializaci jedinců, u nichž proces socializace v dřívějších vývojových etapách neproběhl úspěšně.

Kontinuální sociální péče – má dvě složky, peniterciární péče se týká pomoci a práce s odsouzeným v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, měla by motivovat, postpeniterciární péče se stará o odsouzeného po propuštění na svobodu a má napomáhat v resocializaci.

Frustrace – situace, ve které je komplikováno až zamezeno uspokojování důležitých životních potřeb, je pro člověka zátěží.

1.1.2. Přehled právních norem

Vývoj vězeňství, jeho celková kulturní úroveň a materiální podmínky, jsou odrazem vývoje, kulturní a ekonomické vyspělosti celé společnosti. Způsob zacházení

s pachateli trestných činů vyjadřuje zřetelně i vztah společnosti (státu) k jedinci a postoj k občanským právům a svobodám. Česká republika se jako stát s historickými evropskými kořeny rovněž zapojila do procesu humanizace trestního zákonodárství už jen tím, že dlouhodobě udržuje s evropskými státy úzkou spolupráci v ekonomické, sociální a kulturní oblasti. Široký evropský a světový kontext klade vysokou laťku zacházení s pachateli trestné činnosti, a to nejen svým humánním akcentem, ale také promyšleností a propracovaností myšlenek, k nimž se opětovně přihlásila i Česká republika jako členský stát Rady Evropy. V posledních letech dochází u nás k postupnému sblížení našich právních předpisů týkajících se výkonu trestu odnětí svobody s předpisy Evropské unie.

Humanizace vězeňství znamená péči o člověka ve vězení, vytváření lidských a důstojných podmínek a takových podmínek a takových opatření a činností, které omezují ponižování odsouzeného. Při zacházení s obviněnými nebo odsouzenými je respektována Listina základních práv a svobod.

Legislativní předpoklady humanizace výkonu trestu odnětí svobody, podrobnější úprava podmínek jsou tvořeny **zákonem o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb.** a **vyhláškou Ministerstva spravedlnosti ČR č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.** Tyto jsou základními pilíři celého systému, jsou hybnou silou a současně „mantinely“ pro konfrontaci odsouzených pachatelů trestné činnosti a vězeňského systému.

Dalšími aktuálními úzce souvisejícími právními normami jsou:

- zákon číslo 140/1961 Sb., trestní zákon
- zákon číslo 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- nařízení vlády číslo 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody (dále jen VTOS)
- zákon číslo 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě.

1.1.3. *Funkce a účel trestu odnětí svobody*

Trest odnětí svobody je důsledkem vykonání činu, který je v rozporu s právním systémem České republiky. Probíhá za podmínek a způsobem daným normami státu a jeho vykonávání by mělo mít požadovaný dopad na další chování a jednání lidí – má tedy stanovenou svou funkci. Na **funkci** trestu odnětí svobody se můžeme pohlížet z více hledisek.

Hledisko filosofické člení teorie trestu na:

- *absolutní*, kdy je trest vnímán jako spravedlivá odplata,
- *relativní a smíšené*, kde je účelem trestu chránit zájmy vládnoucí třídy a předcházet další trestné činnosti.

Právnícké hledisko vymezuje tyto funkce trestu:

- *ochrannou funkci* – ochrana společnosti je základní funkcí společnosti a smyslem každého trestání a po spáchání trestného činu by měl následovat trest jako výraz obranné reakce společnosti vůči původci narušení (pachateli) jejích pravidel
- *individuálněpreventivní funkci* – je zakotvena v principu znemožnění pokračování a dalšího páchaní trestné činnosti těmito osobám a výchovném působení na odsouzené osoby, které vyjadřuje snahu přimět pachatele k respektování zákonů; k zabránění v dalším páchaní trestné činnosti přispívá především dočasné odstranění objektivních podmínek, které pachateli trestnou činnost umožňují či usnadňují
- *generálněpreventivní funkci* – jejíž principem je obecně výchovné působení na ostatní členy společnosti, varování před spácháním trestného činu s poukázáním na neodvratnost trestu. (Nedorost, 1995)

Společnost a její změny určují také **účel** trestu odnětí svobody. Trestem se má dosáhnout získání a rozvoje zralých forem chování, seberegulace a samostatného odpovědného chování.

Podle trestního zákona č. 140/1961 Sb. je účelem trestu chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v páchání další trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti. Výkonem trestu však nesmí být ponížena lidská důstojnost. (zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon) I když zákon vymezuje tři účely trestu, není v jeho uplatňování vyzdvížena spojitost těchto tří účelů. Přitom právě výchova a prevence má za cíl ochranu společnosti, kdežto represe sama tento cíl naplnit nemůže.

V zákoně o VTOS č. 169/1999 Sb. je psáno, že výkonem trestu odnětí svobody se sleduje dosažení účelu trestu ve smyslu trestního zákona prostředky stanovenými v tomto zákoně. Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti. (zákon č. 169/1999 Sb., o VTOS)

K dosažení účelu trestu odnětí svobody je prováděna nápravně výchovná činnost, jejímž obsahem jsou specifické výchovné postupy, kulturně výchovná práce, pracovní výchova, stanovený pořádek a kázeň V místech, kde se trest odnětí svobody vykonává.

Skutečná účinnost trestu je posuzována podle míry sociální adaptace na společenskou realitu po propuštění. Trest, aby byl maximálně účinný, musí být individualizován, musí následovat bezprostředně po spáchání deliktu a měl by být doprovázen odměnou, která se vztahuje k žádoucímu chování a trest a odměna by měly směřovat směrem od výchovy k sebevýchově. (Černíková, Makariusová, 1997)

1.1.4. Význam vnější a vnitřní diferenciaci věznic

Prohlubováním diferenciaci se vytváří účinnější předpoklady pro naplnění účelu výkonu trestu odnětí svobody. Záměrem vnější diferenciaci je oddělit méně narušené odsouzené od více narušených a vytvářet podmínky pro uplatňování účinnějších prostředků resocializačních působení vzhledem k jednotlivým skupinám odsouzených. Vnitřní diferenciaci spočívá v rozpracování resocializačního působení pro jednotlivé typy věznic do podoby specifikovaných resocializačních programů pro určité skupiny odsouzených.

Novelizacemi zákonů dochází ke změnám ve způsobu výkonu trestu odnětí svobody a také v celém vězeňském systému. K uvedeným změnám dochází na základě prohloubení diferenciaci VTOS, která je vypracovány v závislosti:

- na míře vnější ostrahy, zajištění bezpečnosti a míry uplatnění resocializačních programů – **vnější soudní diferenciaci** (na základě rozsudku), která ukládá výkon trestu odnětí svobody ve 4 typech věznic: s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou; jednotlivé typy věznic se liší příslušností režimu, to znamená rozsahem stanovených práv a povinností, rozsahem možností udělovaných odměn, možností volného pohybu uvnitř i vně věznice, mírou kontroly odsouzených
- na chování, jednání, přístupu k výkonu trestu a způsobu naplňování cíle programu zacházení – **vnitřní diferenciaci**; odsouzení jsou zařazováni do tří přístupných diferenciačních skupin (DS), které jsou označovány od I. DS (nejlépe hodnocení odsouzení – dlouhodobě aktivně plní program zacházení a své povinnosti,...) po III. DS (nejhůře hodnocení odsouzení – neplní své povinnosti, jednají v rozporu s vnitřním řádem věznice, ...)

Odděleně jsou umístěováni mladiství, muži od žen, odsouzení muži starší 60 let, odsouzení se změněnou pracovní schopností, ... (Černíková, Makariusová, 1997)

1.2. ŽIVOT VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Podmínky života odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody upravují dva základní typy kodifikovaných norem. První z nich jsou zákony české republiky, především pak zákon číslo 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, který je stěžejním pilířem a popisuje obecné podmínky života, práva a povinnosti odsouzených ve VTOS a vyhláška Ministerstva ČR číslo 345/1999 Sb., kterou se vydává řád VTOS, jež podmínky staví do konkrétní roviny a dává jim přesnou zákonnou podobu určenou k užití v praxi. Druhou normou jsou vnitřní řády věznic vydávané ředitelem věznice a schválené Generálním ředitelstvím Vězeňské služby ČR, které podmínky specifikují a kopírují režim konkrétní věznice podle typu, režimu a dalších okolností.

1.2.1. Podmínky výkonu trestu konkretizované zákonem č. 169/1999 Sb.

Předesílám, že při studiu a následném souhrnném výčtu podmínek života odsouzených ve VTOS daných tímto zákonem, jsem se zaměřila na podmínky a zásady, které mně jako dosud netrestané osobě a podle informací získaných o problematice pobytu a života odsouzených ve věznicích připadají jako nejvíce určující, tedy jakýmsi způsobem omezující či pozměňující osobní svobodu a občanská práva daná zákony a Ústavou ČR, v jejichž duchu jsme vychováváni a jsme zvyklí je v běžném životě uplatňovat, a tudíž ty se stávají stresorem, mají vliv na chování a jednání a ovlivňují další vývoj, výchovu a život během výkonu trestu a po jeho skončení.

Obecná ustanovení VTOS:

- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, určuje mimo jiné hlavní zásady výkonu trestu, a to že trest může být vykonáván jen takovým způsobem,

který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; nesmí tím však být ohrožena potřeba ochrany společnosti.

- S odsouzenými se musí ve výkonu trestu jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu umožní, podporovaly se takové postoje, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.
- Orgánem, který zajišťuje výkon trestu a tím i střežení, dozor a metody zacházení s odsouzenými a stanovené podmínky výkonu trestu zajišťuje Vězeňská služba ČR. Povinnosti a oprávnění příslušníka Vězeňské služby stanoví zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci ČR.
- Při přijetí musí být odsouzený prokazatelně seznámen se svými právy a povinnostmi podle tohoto zákona, řádu výkonu trestu a s vnitřním řádem věznice.

Sociální podmínky odsouzených:

- Sociální podmínky odsouzených a poskytování zdravotní péče jsou specifikovány tak, že odsouzeným je poskytována pravidelná strava, v rozsahu, který umožňuje provoz věznice. Každému odsouzenému je zajištěno lůžko a prostory pro uložení osobních věcí, jejich odívání musí odpovídat klimatickým podmínkám a dostatečně chránit jejich zdraví. Odsouzeným se dále zajišťuje osmihodinová doba ke spánku, doba potřebná k osobní hygieně a úklidu, stravování, nejméně jednohodinová vycházka a přiměřené osobní volno. Odsouzený má právo na zdravotní péči s přihlédnutím na omezení vyplývající z účelu trestu.
- Odsouzenému, který není zařazen do práce a nemá žádný příjem, poskytuje věznice sociální kapesné ve výši 100 Kč za měsíc.
- Odsouzený má právo přijímat a na svůj náklad odesílat písemná sdělení; vězeňská služba je oprávněna provádět kontrolu této korespondence kromě korespondence se zastupujícím advokátem, státními orgány ČR a mezinárodními organizacemi ochrany lidských práv. Odsouzenému se v odůvodněných případech umožní použít telefonu ke kontaktu s osobou blízkou, vězeňská služba je oprávněna se seznamovat formou odposlechu s telefonáty a pořizovat jejich záznam.

- Odsouzený má právo přijímat návštěvy blízkých osob na dobu celkem 3 hodiny během jednoho měsíce.
- Věznice umožní příslušným orgánům sociálního zabezpečení poskytovat odsouzeným služby sociální péče mající za cíl pomáhat odsouzeným při vytváření příznivých podmínek pro jejich budoucí samostatný život na svobodě.

Uspokojování kulturních potřeb:

- Odsouzený má právo si na svůj náklad objednat knihy, denní tisk a časopisy; tím není dotčeno právo Vězeňské služby odebrat odsouzenému věc, kterou by narušoval účel výkonu trestu. Z vězeňské knihovny si může bezplatně půjčovat knihy včetně odborných publikací a právních předpisů.
- Odsouzený má právo nakupovat v prodejně věznice potraviny a věci osobní potřeby, případně věci pro zájmovou a vzdělávací činnost. Dvakrát ročně má právo přijmout balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby do hmotnosti 5 kg.

Omezení a zbavení některých práv:

- Po dobu výkonu trestu jsou odsouzení povinni podrobit se omezením některých práv a svobod, jejichž výkon by byl v rozporu s účelem trestu. Jsou omezena práva nedotknutelnosti osoby a jejího soukromí, svoboda pohybu a pobytu, zachování listovního tajemství, záznamů a právo svobodné volby povolání. Odsouzeným nepřísluší právo na stávku, sdružovat se ve spolcích a zakládat odborové organizace, právo podnikat, nemohou zakládat politické strany, vykonávat veřejné funkce a svobodně si zvolit lékaře či zdravotní zařízení.

Povinnosti odsouzených:

- Odsouzený je ve výkonu trestu povinen dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy vězeňské služby, pracovat, je-li mu práce přidělena, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat zásady slušného chování a řídit se vnitřním řádem věznice. Dále je povinen podrobit se osobní prohlídce v zájmu zajištění vnitřního pořádku, umožnit kontrolu svých věcí, podrobit se lékařské prohlídce, strpět úkony

související s identifikací a podrobit se úkonům nezbytným pro zpracování komplexní zprávy. Nesmí hrát hry o peníze, tetovat sebe nebo jinou osobu, předstírat poruchu zdraví a úmyslně se na něm poškozovat, přechovávat nebo rozšiřovat tiskoviny propagující etnickou nenávist nebo potlačování práv a svobod člověka, bez souhlasu vězeňské služby prodávat nebo směňovat a darovat věci, které má v držení ve věznici. Vůči odsouzenému, který neoprávněně odmítá plnit své povinnosti a k nápravě nestačí výzva či napomenutí, užije vězeňská služba v nezbytném rozsahu prostředky povolené zákonem.

- Odsouzený je povinen hradit náklady výkonu trestu. Nelze-li tyto náklady srazit z odměny za práci, může věznice k jejich úhradě použít peněžní prostředky, které má odsouzený uloženy ve věznici.

Zacházení s odsouzenými:

- Během výkonu trestu je odsouzeným povinen se podrobit vnitřnímu řádu věznice, který kromě jiného vymezuje druh a obsah činností, které jsou pro jednotlivé skupiny odsouzených povinné nebo dobrovolné. K dosažení účelu výkonu trestu věznice stanoví pro každého odsouzeného program zacházení jako základní formu cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného.
- Zákon dále stanovuje podstaty a konkrétní vymezení odměn a kázeňských trestů pro odsouzené, podmínky přerušování výkonu trestu, odlišnosti výkonu trestu u některých skupin odsouzených (jako jsou mladiství, ženy, odsouzení s duševními poruchami, cizinci, atd.).
- Dále též důvody k propuštění z výkonu trestu a §74 se týká zřizování výstupních oddělení – tomuto tématu se budu věnovat v dalších kapitolách své práce.
- Po dobu výkonu trestu věznice vytvářejí předpoklady pro plynulý přechod odsouzených do samostatného života po propuštění. Přitom úzce spolupracují s orgány sociálního zabezpečení, zejména jim poskytují potřebné informace a umožňují jim průběžný kontakt s odsouzenými. (Zákon č. 169/1999 Sb., o VTOS)

1.2.2. Vnitřní řád věznic

Každá věznice – její ředitel po schválení generálním ředitelem Vězeňské služby ČR – vydává svůj vnitřní řád věznice, který specifikuje podmínky výkonu trestu odnětí svobody odsouzených. Měla jsem možnost prostudovat Vnitřní řád věznice Pardubice, kde jsem absolvovala odbornou stáž, a tudíž pro ilustraci uvedu tento příklad vnitřního řádu věznice. S vnitřními řády jiných věznic jsem bohužel pracovat nemohla, proto je nemohu vzájemně porovnat. Vězeňství a chod věznic je ovšem natolik uzavřený systém, navíc pevně daný zákonem a pod státní správou, že se domnívám, že odchylky mezi jejich vnitřními řády, jejich obsahem a formou, budou minimální. Odlišnosti můžeme shledat v denních režimech a některých omezeních podle typu věznice a výkonu trestu.

1.2.3. Vnitřní řád Věznice Pardubice

- Ve Věznici Pardubice vykonávají trest odnětí svobody odsouzení muži v typu věznice s dozorem a odsouzení zařazení do specializovaných oddělení pro trvale pracovní nezařaditelné odsouzené v typu věznice s dozorem a ostrahou.
- Vnitřní řád Věznice Pardubice je k dispozici v každém oddělení odsouzených, ve vězeňské knihovně a návštěvní místnosti. Vnitřní řád konkretizuje pravidla výkonu trestu ve Věznici Pardubice k zabezpečení vnitřního pořádku, hlavní zásady činnosti odsouzených, jejich práva a povinnosti.
- Dále jsou vyjmenovány jednotlivá oddělení věznice a adresa věznice.
- Odsouzené přijímá do výkonu trestu odborná komise jejímž předsedou je vedoucí oddělení výkonu trestu a členové jsou – psycholog, speciální pedagog, sociální pracovník, vychovatel nástupního oddělení, pracovník ekonomického a správního oddělení. Během pobytu na nástupním oddělení je odsouzený seznamován se svými právy a povinnostmi, o čemž je vyhotoven podepsaný

záznam, podrobí se vstupní lékařské prohlídce, nepovolené věci jsou mu dány do úschovy, odborní pracovníci vypracovávají komplexní zprávu o odsouzeném a návrh programu zacházení.

➤ Stravování – strava je vydávána podle platné stravní normy v rámci stanoveného peněžního limitu na osobu a den.

➤ Ubytování – každému odsouzenému je přidělena postel a uzamykatelná skříňka v ložnici

a na oddělení, kde je ubytován. V prostorách ubytovny se smí kouřit jen na vyhrazených místech. Odsouzený si může ve skříňce ponechat: vhodné rodinné fotografie, vlastní korespondenci a úřední písemnosti, psací potřeby, právní předpisy, noviny, knihy. Rozložení postelí, stolů a stoliček určí vychovatel, instalace jakýchkoliv přepážek a závěsů není povolena. V době od budíčku po večerku musí být lůžka řádně ustlána. Další možné vybavení ložnice: zrcadlo, nástěnka, 2 ks zarámovaných obrázků, 5 ks T poliček a 5 ks květin, akvárium (na základě povolení), stojánek na foto na skříňce, vlastní prostírání či ubrus.

➤ Vystrojování – vězeňský oděv se skládá ze soukenné blůzy a kalhot, modré košile, opasku, pantoflí, čepice, šněrovacích bot, ... Spodní prádlo a sportovní oblečení mohou mít odsouzení vlastní. Vlastní oděv se může používat pouze při sportovních aktivitách, je zakázáno nošení jakékoliv kombinace vězeňského a vlastního oděvu!

➤ Hygienické zásady a péče o zdraví – odsouzeným je umožněno denní umývání v teplé vodě, pravidelné holení, rovněž je umožněno sprchování. Koupelny jsou otevřeny pouze ve stanovenou dobu. Odsouzení jsou ve věznici podle potřeby bezplatně stříhání určeným odsouzeným. Je jim 1x měsíčně vydáván 1ks toaletního papíru a 1ks toaletního mýdla, ostatní hygienické prostředky si pořizují na vlastní náklady. Péči o zdraví (včetně zubního ošetření) zajišťuje zdravotnické středisko ve věznici či jiná zdravotnická zařízení VS.

➤ Organizovaná činnost odsouzených – činnost odsouzených od budíčku do večerky je ve věznici organizována a řídí se: časovým rozvrhem dne, měsíčním

plánem jednotlivých oddílů, který zahrnuje i plán volnočasových a terapeutických aktivit, nařízeními a pokyny zaměstnanců věznice.

- Úklid společných prostor i ložnic se provádí pravidelně minimálně 2x denně.
- Vycházky se konají nejméně 1x denně v rozsahu nejméně 1 hodiny ve vycházkových prostorách k tomu určených. Osobní volno je doba, kdy odsouzení nevykonávají žádnou organizovanou činnost, je vymezena řádem VTOS – v této době může odsouzený odpočívat oblečen na ustlaném lůžku. Při příchodu zaměstnance VS do ložnice je povinen se postavit.
- Další podmínky výkonu trestu jako například uspokojování kulturních potřeb, korespondence, balíčky, návštěvy, užití telefonu, nákupy, eskorty jsou v podstatě specifikované podmínky dané zákonem č. 169/1999 Sb, tudíž je už blíže rozvádět nebudu.
- Druhou částí vnitřního řádu je Výkon trestu v jednotlivých odděleních věznice (nástupní oddělení, specializovaná oddělení, bezdrogová zóna, atd.).
- Třetí částí jsou závěrečná ustanovení a přílohy, kde je uveden časový rozvrh dne, správa peněz osob ve VTOS a seznam státních orgánů ČR a mezinárodních orgánů a organizací ve smyslu § 17 odst. 3 zákona o VTOS. (Vnitřní řád Věznice Pardubice, 2003)

1.3. SOCIÁLNÍ DŮSLEDKY VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Člověka ve výkonu trestu odnětí svobody čekají velmi složité situace a procesy, kterými prochází a nejsou pro něj přirozené, musí se jim přizpůsobovat a které ovlivňují jeho další život po propuštění. Ideálem by bylo vytvoření vězeňského systému, který by zaručoval, že odsouzení nebudou odcházet z výkonu trestu někdy ještě narušenější, než byli v době svého příchodu do vězeňského zařízení. V samotné podstatě odnětí svobody tkví možnost nejrůznějších škodlivých vlivů na odsouzené i možnost škodlivých vlivů ztěžujících jejich resocializaci.

Pan Oto Novotný ve svých odborných přednáškách týkajících se penologické problematiky vymezil **8 negativních důsledků výkonu trestu odnětí svobody**:

- nebezpečí vzájemné **demoralizace** vězňů samotných (“druhý život” odsouzených, proces prisonizace – viz níže); při VTOS dochází ke vzniku jakéhosi umělého prostředí a ke koncentraci těch nejnarušenějších odsouzených - koncentrace záporného může ovšem i sama o sobě na některé lidi působit kladně a vést u nich k vytvoření větší odolnosti vůči škodlivým vlivům tzv. morální imunitě a k jakémusi “morálnímu otužování”, takových případů je však pramálo
- VTOS jako donucovací prostředek má negativní vliv na odsouzeného – posiluje jeho otrlost, lhostejnost, podlézavost atd.
- **zpřetrhání sociálních vazeb** nejen neužitečných (např. s partou, vrstevníky, ...), ale především těch sociálně užitečných až významných (s rodinou či příbuzenstvem)
- **sociální stigmatizace** (jakási nálepka pobytu ve vězení) jako překážka jeho resocializace, zejména pak reintegrace do společnosti, pracovního kolektivu, ...
- **narušení volných vlastností** vězňů, jako jsou sebeovládání, schopnost samostatně si organizovat čas či naplánovat činnost, schopnost rozhodovat se, vnitřní ukázněnost a morální sebekontrola – namísto toho nastupuje výchova k infantilismu, k nesamostatnosti a pohodlnosti
- **gradace komplexů** méněcennosti a to zejména u mladistvých odsouzených

- **růst zadluženosti** v různých oblastech
- (pseudo)-**homosexuální orientace** zapříčiněná dlouhodobou sexuální frustrací a nepřítomností sexuálního protějšku opačného pohlaví. (Černíková, Makariusová, 1997)

Podmínky, v nichž se má vězeň učit žít jsou považovány ze desocializační, nikoliv resocializační. Ztráta základní sociální vazby na rodinu vede ve svých důsledcích často k hledání sociálního zázemí v homogenních kriminálních partách, což vede k fixaci na “vězeňské známosti”. Připojí.li se k této orientaci ještě dlouhodobější návyk na vězeňské prostředí a v důsledku něho nesamostatnost, zejména neschopnost samostatně se rozhodovat a vnitřní neukázněnost, neschopnost najít a udržet si stále zaměstnání při zadluženosti, nemůžeme stanovit příznivou prognózu dalšího vývoje. Obecně můžeme říci, že nepříznivě působí i délka výkonu trestu odnětí svobody, poněvadž právě ona má mnohdy podstatný vliv na ztrátu rodinného prostředí.

1.3.1. Socializace a resocializace

Každý člověk od narození vyrůstá v určitém prostředí, jehož vlivem se postupně začleňuje do systému společenských vztahů – tento proces se nazývá socializace.

Socializace je termín označující vývoj, výchovu či formování člověka s důrazem na sociální aspekty v širších souvislostech. Socializace je výchova v širším slova smyslu, jde o interakční model, v němž společnost působí na jedince a jedinec působí na své sociální prostředí. V tomto procesu dochází k sociálnímu učení. Pokud tento proces neprobíhá správně, může dojít k některým z následujících poruch socializace a s tím souvisí jistý druh chování:

- *prosociální chování* – ztotožní se s obecně platnými normami, pozitivní sociální chování.
- *disociální chování* – rozchází se s normami následkem pokřivených hodnot a sociálních vztahů. Je to chování nepřizpůsobivé, nepřiměřené, avšak bez výraznější agrese.
- *asociální chování* – je v rozporu se společenskou morálkou, nedosahuje ještě intenzity ničení hodnot, jedinec se vylučuje ze společnosti (záškoláctví, alkoholismus, drogová závislost) často přerůstá v chování antisociální
- *antisociální chování* – je nepřátelsky zaměřeno vůči okolí. Kriminální sklony v chování, přijímá kriminální normy a identifikuje se s kriminální populací

Poruchy socializace se projevují poruchami chování a vnímání, což jsou nejčastěji poruchy osobnosti. Pro korektivní socializaci ve VTOS je nutná penitenciární diagnostika, je nutné vědět o jakou osobnost odsouzeného jde : kriteriem typologie je orientace normativního systému osobnosti (zjišťuje se při vstupním vyšetření).

Náprava socializace je možná u prvotrestaných, u recidivistů je téměř vyloučena. V konkrétní rovině jde o poznatky z teorie učení, které jsou uplatňovány v resocializačních a terapeutických programech. Cílem těchto programů je stimulovat rozvoj sociálních dovedností nutných k reintegraci odsouzeného do společnosti.

Nápravné postupy :

- *sociálně psychologický výcvik* – osvojení dovedností k hodnotnému interpersonálnímu styku, sebepoznání, rozvoj kooperativních dovedností, komunikačních – probíhá ve skupině
- *psychologického poradenství* řešení obecných i konkrétních problémů odsouzených zvláště v zaměstnání, partnerských vztazích, výchově dětí, vzdělávání. Cílem je stimulovat vývoj schopností klienta řešit problémy
- *psychoterapie* - aplikace psychoterapie v procesu korektivní socializace, která prošla různým vývojem; osvědčily se kognitivní přístup a tzv. behaviorální terapie (psychoanalytická jako neúčinná)

- *psychologická intervence v krizi* - intenzivní krátkodobý terapeutický zákrok psychologa v akutní situaci

Zaměření psychologických, pedagogických aktivit a sociální práce vedoucích k nápravě socializace :

- edukační (vzdělávací) aktivity
- volnočasové aktivity (kroužky)
- pracovní výchova a náplň
- tréninkové a psychoterapeutické techniky
- kontakt s venkem (extramurální programy)

Resocializaci ve vězeňské praxi chápeme jako korektivní nebo druhotnou socializaci jedinců, u nichž proces socializace v dřívějších vývojových etapách neproběhl úspěšně z důvodů, že se v něm vyskytly jednotlivé nepříznivé podmínky a podmínky nebo proto, že byli “socializováni” v antisociálním prostředí. Resocializace ve vězeňském prostředí musí na proces socializace navazovat.

Proces resocializace je ve vězeňství prováděn:

- **obecnými metodami zacházení** s vězni, tj. metodami stanovenými zákonem, předpisy, normami vztahujícími se na stejné zacházení se všemi odsouzenými, čímž jsou zajištěna práva a povinnosti vězňů, pořádek a kázeň a hygiena
- **speciálními metodami zacházení** s vězni, což jsou metody pedagogické, sociální, psychologické, psychiatrické, zaměřené na skupinové i individuální formy práce s odsouzenými.

Obecné metody zacházení s vězni docilují úpravy chování pouze v ústavním zařízení, kdežto speciální metody si kladou za cíl působit na změnu chování žádoucím směrem k individuálním problémům vězně.

V realizaci procesu resocializace je nutné používat při zacházení s odsouzenými takových obecných a speciálních metod, které vedou k interiorizaci (zvnitřnění)

sociálních norem a k naučení společensky přijatelných norem chování a vyhýbat se takovým způsobům zacházení s odsouzenými, které by mohly zpevňovat nebo zesilovat jejich kriminální sklony a prohlubovat propast mezi nimi a společností. Resocializační proces by měl být volen s ohledem na individualitu každého vězně a měl by podle pana S. Hájka směřovat ke třem hlavním cílům, kterými jsou:

- kultivace návyků dalším vzděláváním, která zahrnuje profesní přípravu, výcvik, zdokonalování dovedností uplatnitelných v běžné společnosti, k čemuž patří i záliby a zájmy, měla by vést k zlepšení životního stylu po propuštění
- osvojování si sociálních dovedností pro readaptaci na život mimo vězení a na udržení sociálních vazeb a to formou sociálně psychologického výcviku v rámci skupinové práce s vězni
- specifická pomoc a odborné poradenství zaměřené na řešení osobních problémů.
(Černíková, Makariusová, 1997)

Účinnost trestu se zvýší, bude-li vězeň při výkonu trestu utvrzován, že je i nadále součástí společnosti a bude aktivně připravován na život po propuštění. Otázkou je, jak život vězně skutečně vypadá a jak by správně vypadat měl, aby došlo k resocializaci, jak vězni svůj trest a pobyt ve vězení prožívají, které aspekty, podmínka a skutečnosti jsou pro něj stimulující a které naopak vedou k ještě větší míře asociálnosti, či co by bylo třeba udělat, aby uvěznění pachatele nemělo takové stigma, které výrazně ztěžuje zpětný návrat do společnosti a to i při úspěšné resocializaci.

Základním prostředkem je podpora sociálních, rodinných i přátelských vazeb mimo vězení a vytváření přiměřených představ o budoucí formě života po propuštění. Úspěšnost resocializace je možné zvyšovat vhodnou spoluprací kvalifikovaných odborníků z různých oborů práce s odsouzenými.

Překážky v resocializaci respektive v realizaci a účelném plnění resocializačních programů:

- **prisonizace** je procesem zvýšené adaptace na život ve vězeňských podmínkách, tento proces podstatně snižuje až anuluje pravděpodobnost readaptace a reintegrace odsouzeného do běžné společnosti po propuštění z výkonu trestu; proces má 2 složky, a tou je: *institucionalizace*, která představuje adaptaci na vysoce organizovaný vězeňský život, spojený se ztrátou aktivity a iniciativy, je to důsledek manipulativní výchovy zaměřené na kázeň, pořádek a vojenský dril bez respektování individuálních zvláštností a potřeb odsouzených; druhou složkou je *ideologizace*, která znamená přijetí subkulturní ideologie, což znamená přijetí subkulturních vězeňských norem a pravidel a zvláštního života – kriminálního argotu, vede to k výchově extrémního kriminálního typu, nahrává tomu nedostatek práce ve věznicích, zaměření pracovníků na administrativu a ostrahu než na osobnost odsouzeného a nedostatečné výchovné působení vede ke vzniku “druhého života” odsouzených
- **“druhý život” odsouzených**, který představuje neformální strukturu vztahů a pozic ve skupinové hierarchii odsouzených s přesně vymezenými rolmi, jimž jsou přesně přiřazena práva a povinnosti a sociálně patologické formy chování
- **personál věznic** – členové vězeňského personálu jsou považováni za utlačovatele, vůči nimž se vězňové brání, je to základní idea tzv. kodexu vězeňské subkultury, který je podivuhodně podobný v nejrůznějších zemích světa, kodex přesně definuje zásady chování v ústavu výkonu trestu – je proti spolupráci s vězeňskou správou, zdůrazňuje zeď mezi pracovníky a mezi odsouzenými, zahořklost ještě více stoupá při neosobním, manipulativním a převážně trestajícím přístupu pracovníků k odsouzeným. (Černíková, Makariusová, 1997)

1.3.2. *Kontinuální péče aneb snaha o zmírnění důsledků výkonu trestu*

Kontinuální sociální práce je výsledkem rozsáhlé transformace systému sociální politiky a nahrazuje speciální péči o osoby, které se vrátily z výkonu trestu odnětí svobody, tzv. postpenitenciární péči; spadá sem sociální kurátor a další subjekty a instituce. Práce s klientem začíná již od první fáze trestního řízení na svobodě, pokračuje v době výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody, tzv. peniterciární péčí, která je zajišťována sociálním pracovníkem věznice. Kontinuální sociální péče má zajišťovat kontinuitu resocializace propojením právě peniterciární a postpeniterciární péče.

Subjekty kontinuální sociální péče jsou:

- **SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK** – pracovník Vězeňské služby ČR
 - zpracovává sociální anamnézu pro účely resocializace
 - napomáhá odsouzenému orientovat se ve své sociální situaci, pomáhá ji řešit a snaží se podnítit sociální vývoj
 - spolupracuje s rodinou, hledá podněty k pozitivní změně chování
 - spolupracuje s koordinátorem sociální péče a dalšími institucemi, ...
- **SOCIÁLNÍ KURÁTOR** – zaměstnanec obecního úřadu obce s rozšířenou působností
 - je nezastupitelnou osobou v průniku a návaznosti penitenciární a postpenitenciární práce
 - je specializovaným odborným pracovníkem, který poskytuje poradenskou a socioterapeutickou službu a pomoc při překonávání obtížných životních situací občanům, proti nimž je vedeno trestní řízení, občanům ve výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody, po výstupu z výkonu trestu, lidem závislým na alkoholu a jiných návykových látkách, osobám žijícím nedůstojným způsobem života aj.
 - tato služba je součástí systému sociální pomoci a intervence, sloužícího k ochraně společnosti před sociálně patologickými jevy, a vyžaduje vysokou úroveň odborných znalostí i zvládnutí značného duševního a emocionálního zatížení

- v současné době není začleněn do systému kontinuálního resocializačního působení při realizaci programu přípravy odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.
- pozitivní je dobrá spolupráce kurátorů a sociálních pracovníků věznic, kteří si iniciativně vyměňují a poskytují informace
- podílí se na dosažení nápravy odsouzeného po propuštění z VTOS
 - pomoc při hledání pracovního zařazení
 - pomoc při zprostředkování ubytování
 - finanční podpora
 - pomoc při začlenění se do společnosti
 - sociálně výchovné a poradenské působení, atd.

DALŠÍ SUBJEKTY –

- STÁTNI – speciální školní zařízení
 - státní zdravotnické instituce určené pro ochranné léčení (protialkoholní léčebny, psychiatrické léčebny, ...)
 - úřady práce, správy sociálního zabezpečení
- NESTÁTNI – církevní a charitativní sdružení (jako například Červený kříž, Naděje, Armáda spásy, azylové domy, domy na půl cesty)

1.3.3. Zkušenosti sociálních pracovníků v oblasti důsledků výkonu trestu

Výkon trestu odnětí svobody má pro odsouzené velký psycho-sociální a ekonomický dopad – člověk je izolovaný ze svého původního prostředí a vržen do anonymního světa, kde jsou si všichni „rovni“. Mnozí to pocítují jako pád, někteří jako růst (například bezdomovci) a někteří jako normu a životní standard. Ve většině případů se odsouzený člověk dostává do socio-ekonomické pasti, ze které se jen velmi těžko

dostává. Jak již bylo řečeno, mnozí odsouzení – narkomani či bezdomovci vnímají VTOS jako svůj sociální růst, je pro ně „odrazem ode dna“. Fyzicky se zde zotaví a pracují na vnější sociální situaci. Tento proces ovšem vede ke snižování „strachu“ z trestu odnětí svobody, jako něčeho nežádoucího. Mnozí mladí prvotrestaní narkomani ztratí výkonem trestu odnětí svobody možnost normálního začlenění a stávají se kriminálními živly – přijímají vliv okolí, které není zdravé (například úprava slovníku – kriminální žargon, názory, návyky, způsob vnímání sebe sama a okolí, ...), dále vedou nezdravý způsob života a chovají se rizikově, čímž jsou předurčeni do rizikové vrstvy. Je poškozen jejich hodnotový systém, který propaguje vnější „pozlátka“, středem zájmu jsou materiální věci (auta, šperky).

Během VTOS se odsouzeným často rozpadají vztahy, které jsou jedním z hlavních pilířů návratu do běžného života, resocializace. Z důvodu máločetných návštěv roste propast i mezi dětmi a jejich rodiči (výrazně těžce to nesou především romští odsouzení). Těžce nesou také vystřízlivění z kamarádských vztahů; tyto kontakty se známými po čase vyhasínají, čímž jsou zpřetrhány „záchranné nítě“ pro návrat po VTOS a odsouzený musí začínat od „nuly“. Často se odkloní i rodiče, což má za důsledek nabourání základní integrity a odsouzený má potom tendenci se identifikovat s živly (jsou v dané době člověku fyzicky nejbližší) a následkem je kriminalizace osobnosti jako celku. S tím blíže souvisí ekonomická devastace odsouzeného – přijde o práci a po ukončení VTOS ji jen těžko hledá a kromě pohledávek a dluhů často ani nemá kam jít (přišel o bydlení) – stává se z něj sociálně slabý jedinec, který ztrácí chuť a motivaci se angažovat sociálně přijatelným způsobem – dostává se do uzavřeného koloběhu, ze kterého se jen velmi těžko utíká. Člověku se také vlivem VTOS zhorší pověst a tím i možnost pohybu v regionu, kde dříve žil. Ze strany veřejnosti dochází k „nálepkování“, lidé přistupují s předsudky a v odsouzeném tím roste touha po mstě, agresivita a má sklon postupně zanevřít na lidi.

Typy lidí, kteří vyrůstají a vyvíjejí se ve vězeňském silně organizovaném patologickém prostředí nejsou schopni si představit jiný způsob života než ten kriminální. V souvislosti s tímto odsouzením velmi často nemají realistický náhled na regulérní způsob obživy. Představa určitého životního standardu (bydlení, strava, ...) u

nich není spojena s určitým chováním, vůlí člověka (chození do práce, vytváření hodnot, atd.). Jejich chování je výrazně materialistické – sebeúcta a ztotožnění je rovno hmotným statkům (auta, prostitutky, peníze, ...). Nechápu princip štěstí. Pokud se tento náhled utužuje tím, že jsou ve vězení s lidmi stejných hodnot a představ, pak člověk zcela akceptuje tuto ideologii života a vidění světa a opět začne páchat delikty. Ví, čeho se dopouští, ale „daň“ vězení je pro něj přijatelnější a je menším zlem, než kdyby měl poctivě pracovat (například 8 hodin denně za 10 tisíc korun měsíčně). V „jeho“ světě se vyplatí být nějaký čas ve výkonu trestu odnětí svobody a pak zase žít „jak bůh“. Poctivá práce za málo peněz je pro ně ponižující.

Podle oficiálních teorií v literatuře by měl pro správnou resocializaci odsouzených existovat systém kontinuální sociální péče pro tyto osoby. Podle slov odborníků věznic ale komplexní péče o propuštěné neexistuje. Během pobytu ve VTOS jsou odsouzeným k dispozici odborní pracovníci (psycholog, sociální pracovník, ...), kteří jim poskytují veškerý servis (peniterciální péči) bez většího přičinění samotných odsouzených, je to v popisu jejich práce. Reálný přístup institucí a odborníků „na svobodu“ je ale jiný, nikdo za člověkem sám nepřijde s otázkou zda-li nepotřebuje s něčím pomoci. Po propuštění je pro odsouzené často stresující jednání s úřady a institucemi – mají strach z vyplňování formulářů a ze samotného přiznání, že přicházejí z VTOS. Jedinou institucí, ze které propuštění z VTOS nemají strach je koordinátor sociální péče pro společensky nepřizpůsobené osoby, který jim podle zákona může vyplatit jistou finanční částku na cestu domů a obživu „do začátku“. Další služby poskytované koordinátorem závisí na poptávce ze strany odsouzeného a samozřejmě na jeho ochotě a zájmu o osud propuštěných odsouzených. Systém následné postpeniterciální péče je nedostačující. Odsouzeným často chybí informace, rada. V Praze byl pro tuto skupinu osob vybudován při Městském centru sociálních služeb a prevence Job-club, který pomáhá v lepší orientaci na trhu práce. Je ale určen pouze pro občany s trvalým pobytem na území hlavního města. V ostatních větších a samozřejmě i menších městech takovéto služby chybí. Dalšími pomáhajícími institucemi této oblasti se mohou stát – Probační a mediační služba ČR v případě podmíněného propuštění s dohledem, právní poradny. V Praze a Brně jsou vytvořeny resocializační programy.

Na Pardubicku služby nabízí Klub hurá kamarád, který funguje i jako poradna pro kohokoliv s nějakým problémem; plánují do budoucna také realizaci resocializačních programů pro propuštěné odsouzené a mladé dospělé propuštěné z dětských domovů. K-centrum pomáhá klientům do 25 let, se kterými začíná pracovat již během pobytu ve věznici formou motivačních pohovorů; nabízí jim pobyt v Domě na půl cesty.

Sociální pracovnice věznice poskytuje v rámci programu zacházení odsouzených sociálně-právní poradenství, které by mělo odsouzené co nejvíce připravit na dobu po propuštění – týká se to uplatnění na trhu práce. V rámci individuálního poradenství sociální pracovnice nejčastěji s odsouzenými řeší tíživou rodinnou situaci (zprostředkování rodinných vazeb), vyřizování dokladů totožnosti (rodné listy, občanské průkazy, ...), bytovou problematiku (odsouzení často během VTOS přicházejí o byt – není tam hrazen nájem), pomoc při zajištění zaměstnání, podklady pro kladné vyřízení podmíněného propuštění soudem příslušným věznici, atd.

Formou velké motivace je jedna z odměn daných zákonem a to je vycházka s vychovatelem – opuštění věznice v souvislosti s programem zacházení. Další možností je opuštění věznice s návštěvou (na 3, 12 nebo 24 hodin) a také přerušení trestu (až na 20 dní do roka). Tyto prvky jsou součástí extramurálního programu pro odsouzené a slouží výrazně k utužování a podporování vztahů a udržení citových vazeb s rodinou.

1.4. PSYCHICKÉ DŮSLEDKY VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

1.4.1. Typologie kriminálního pachatele

Pro správné pochopení a pojetí psychických důsledků VTOS je dle mého názoru velmi důležité popsat základní determinant, kterým je samotná osobnost odsouzeného. Neméně důležitým faktorem je skutečnost, že člověk více či méně narušený je nucen žít

mezi dalšími lidmi s větší či menší mírou narušení. Typologií pachatele se zabývá forenzní (soudní) psychologie.

Obecná typologie rozlišuje 5 základních typů osobnosti pachatele :

- socializovaný - spáchaný skutek má spíše epizodický charakter, vybočuje z dosavadní životní cesty, lze pochopit i z pohledu posuzovatelů (silné situační tlaky, nedbalostní charakter)
- neurotický - osobnost je nápadná větším, nebo menším výskytem neurotických poruch (zvýšená úzkost, dráždivá slabost, depresivní ladění, hysterické reakce). Motivací trestného činu jsou nevyřešené emocionální konflikty (například V rodině) Jedná se o emočně nestabilního jedince.
- psychopatický – typický je značný podíl osobnosti na kriminálním jednání. Situační faktory ustupují do pozadí. Jedná se o relativně trvalou odchylku osobnosti.
- mentálně nedostačivý - vyznačuje se nízkou inteligencí. Trestná činnost nebývá promyšlená. Předpokládá se zde větší ovlivnitelnost (přejímání názoru druhých).
- psychotický - v době spáchání trestného činu trpí některou z konkrétních podob nejtěžšího duševního onemocnění - psychózou. Trestný čin je nápadný svou nepochopitelností, brutalitou, nesrozumitelností.

Typologie pachatele trestného činu - odsouzeného:

Disociální pachatel

a) rodinná anamnéza

- má relativně dobré rodinné zázemí
- vztah k rodičům byl normální
- rodiče neměli negativní vlastnosti
- spokojená a klidná rodina bez patologických změn

b) osobní anamnéza

- v dětství se projevuje prodělitvenní chování, útky z domova, nesnášenlivost s vrstevníky, drobné krádeže, toulání, týrání zvířat. Jestliže se tyto jevy projevují před věkem 11 let u chlapce a 9 let u dívky, potom hovoříme o *primárním narušení*.
- návyk na alkohol, drogu
- intelekt zachován, vzdělání průměrné, nestálost v zaměstnání
- nerespektují autority

c) psychická anamnéza těchto pachatelů:

- patologie, akcentovanost, je málokdy agresivní

d) kriminální anamnéza:

- své kriminální chování racionalizují, zdůvodňují svou delikvencí

e) sociální anamnéza:

- žije v nekvalitním rodinném zázemí
- hodnotová orientace není typicky kriminální
- páchají převážně majetkovou trestnou činností

Asociální pachatel

a) rodinná anamnéza:

- výchovné prostředí je velmi neuspořádané a to již v jeho raném věku.
- role matky často lhostejná nebo negativní
- autorita otce negativní, alkohol, drogy, agrese, neúplná rodina
- vztah k rodičům chladný bez citové vazby

b) osobní anamnéza:

- kriminální zkušenosti do 15 let věku, závislost na drogách a alkoholu, intelekt podprůměrný IQ 80-95. Má výrazný odklon od společenských a sociálních norem

c) kriminální anamnéza:

- není výrazně kvalifikovaná trestná činnost, loupeže, krádeže, vloupání, ublížení na zdraví

d) sociální anamnéza:

- kriminální způsob života, neshody se společností, jejich životní filosofie

Socializovaný pachatel

a) rodinná anamnéza:

- normální rodinné prostředí
- autorita rodičů kladná
- žádné poruchy chování
- vzdělání vyšší, kvalifikace také, chybí kriminální orientace.

Charakteristika osobnosti se nerozchází se společenskými normami.

(www.ok.cz/iksp/publikace.htm/)

1.4.2. Adaptace člověka na podmínky výkonu trestu, její psychologické aspekty

Člověk (prvotrestaný i recidivista) nastupuje do výkonu trestu z určitého prostředí a za určitých okolností. Ty jsou určující pro jeho reagování na výkon trestu, tedy jaký bude mít VTOS na odsouzeného dopad. Adaptace na VTOS závisí na :

- osobnosti odsouzeného
- podmínkách výkonu trestu
- na novosti požadavků a podmínek

Osobnost a podmínky

Výkon trestu je značnou psychickou zátěží – nejtěžší je to pro prvotrestaného.

Zvládání této zátěže záleží na :

- jak je vybaven na zvládání zátěžových situací,
- podmínky v jakých se aktuálně nachází (skladba lidí na cele, práce, rádio) ,

- na předchozích zkušenostech,
- na situaci ve které se nacházel před nástupem (rodinné zázemí, sociální vztahy),
- aktuální sociální situace (vzdálenost věznice od rodiny, finanční problémy, nejistota z vyšetřování, osobní problémy),
- aktuální psychický stav,
- životní návyky (hygiena, vykonávání potřeby, kapacitní problémy na cele).

5 základních typů adaptace na VTOS :

- realistické přizpůsobení – týká se odolných jedinců, vytkli si reálné cíle. Jedná se o jedince psychicky i sociálně odolné vůči zátěži. Motivován podmíněným propuštěním.
- agresivně nepřátelské přizpůsobení – agresivní forma vyrovnání se zátěži. Agresivní proti personálu, spoluvězňům. Je proti všem. Nesnadná výchovná práce.
- přizpůsobení nepřiměřenou kompenzací – vychloubá se svou trestnou činností, hraje roli velkého zločince. Jedinec, který se chvástá svými budoucími zločiny, ale ve skutečnosti si není jist sám sebou.
- přizpůsobení se nepřiměřenou projekcí – nejjednodušší způsob zacházení s pocitem viny. Spočívá v obvinění někoho jiného. Může za to někdo jiný (příklad - Kdyby byla manželka doma, nešel bych do hospody.).
- přizpůsobení únikem – plánuje, jak ve skutečnosti ze situace unikne, nebo uniká denním sněním. Bývá často provázena drogou.

Pokud se s těmito typy přizpůsobení odborně nepracuje, může dojít spíše ke zhoršení psychického stavu jejich nositelů.

Výsledky výzkumů zaměřených na osobnost odsouzených ukazují výrazný nárůst negativních psychických změn v souvislosti s opakovaným či dlouhodobým pobytem ve výkonu trestu odnětí svobody. Jestliže při vstupu do vězení byly přítomny pouze náznaky, rysy osobnosti, v průběhu pobytu ve výkonu trestu se prohloubily. Delikventi v porovnání s nedelikventy vykazují vyšší míru nervozity, agresivity, depresivity, projevuje se tendence k vznětlivému a otevřenějšímu chování,

tedy snížená kontrola impulzů. Dalším osobnostním rysem je rigidita osobnosti, která se týká možnosti nápravy chování. Významně se projevuje u recidivistů, kteří v důsledku vypracovaných stereotypů nedokáží snadno modifikovat své chování, mají sklon opakovaně se dopouštět stejné trestné činnosti i tehdy, když jsou si plně vědomi postihnutelnosti svého chování. Prožíváním depresivních stavů (způsobené ztrátou osobní hodnoty, pocitu prázdnoty či ztrátou smyslu života) může vést k vážným poruchám chování, k nedostatečné adaptabilitě (přizpůsobivosti) nebo hostilitě (nepřátelskému nastavení). Úzkost také bývá zdrojem komplexu méněcennosti, který bývá často kompenzován neadekvátním způsobem, a to opakováním trestné činnosti. (Černíková, Makariusová, 1997)

1.4.3. *Psychologická problematika účinnosti trestu odnětí svobody*

Trest je vyjádřen jako:

- sankce - je projevem odmítnutí určitého nebezpečného chování,
- psychologicky – subjektivně je odmítnutím osobnosti, která se takto chovala a její vyloučení ze společnosti.

Izolace ve specifických podmínkách se výrazně odlišuje od reálného života mimo vězení a sama je relativně závažnou překážkou reintegrace odsouzeného zpět do společnosti. Vyžaduje to adaptaci na život vězeňské subkultury (normy a pravidla). Tato adaptace se nazývá prizonizací (viz výše).

Dlouhodobé tresty nad 10 let jsou vedeny fakticky pouze za účelem izolace nebezpečného jedince. Regulativní funkce trestu jsou tím předimenzovány. Následkem věznění dochází k vyhasínání sociálně žádoucích vzorců chování – neboť jsou v podmínkách vězení neadaptivní. Objevují se reaktivní psychické poruchy různé hloubky (úzkost, deprese, fobické symptomy), vynořují se nové vzorce chování -

na svobodě nevhodné - dochází ke ztrátě aktivity až k apatii, zužuje se zájmové pole a osobnost degraduje.

Pravděpodobnost úspěšné reintegrace se snižuje s délkou trestu a zvyšuje se naopak možnost selhání. U doživotních trestů ztrácí smysl jakékoliv zacházení – příprava na reintegraci bez perspektivy propuštění ztrácí smysl.
(www.ok.cz/iksp/publikace.htm/)

1.4.4. Motivace ke změně

Výchovné působení trestu odnětí svobody je hlavní náplní trestu orientovaného na nápravu pachatele, na jeho resocializaci, která má vést ke změně jeho chování. Základní otázkou je: za jakých okolností může být pachatel ochoten změnit svoje chování? Musí toho být především schopen, dále musí být ochoten svoje chování změnit – musí být tedy motivován ke změně.

Motivace pachatele ke změně chování závisí: především na osobnosti pachatele trestné činnosti a jejím vývoji v procesu socializace. Jako východisko pro budoucí proces resocializace je poznání vývoje jedince v procesu socializace, kterým je utvářen v základní sociální jednotce, kterou je rodina. Projevy vztahů dospělých k jedinci v dětském věku, sociální odezvy jeho chování, vzájemné chování členů rodiny nebo jejich jiné činnosti působí na formování motivačních dispozičních struktur, na vývoj motivace k sociálnímu chování jedince. Vytváření těchto struktur rozhoduje o budoucím sociálním chováním jedince. (Černíková, Makariusová, 1997)

Proto je pro výchovnou a resocializační práci odborných pracovníků s odsouzenými ve výkonu trestu nutná dobrá znalost prostředí (a to nejen rodinného) ze kterého pocházejí, jaké faktory ovlivňovali jejich proces socializace. Tyto informace získává sociální pracovník během rozhovoru s odsouzeným na nástupním oddělení,

který dále zpracovává jako sociální a rodinnou anamnézu, jenž je součástí sociálních záznamů o odsouzeném.

Pro docílení změny chování odsouzených, následné spolupráce s odborníky, jejich celkové snahy je základním prvkem **motivace**. Docílit motivace k činnosti nebo změně chování u běžné populace je obtížné; u (do jisté míry) narušených osobností, často poznamenaných traumaty či nedotvořenými morálními hodnotami se tento úkol stává velmi obtížným. Z pedagogického hlediska je motivace ve vězeňství určena tresty a odměnami, které mají kodifikovanou zákonnou podobu. **Odměna** je prostředek výchovy, který vyjadřuje kladné společenské hodnocení chování a přináší jedinci uspokojení některých jeho potřeb a tudíž posiluje žádoucí chování. **Trest** je rovněž prostředkem výchovy, vyjadřuje negativní společenské hodnocení chování nebo jednání, jedinci přináší omezení některých jeho potřeb, popřípadě jejich frustraci. Trest nežádoucí chování pouze brzdí, ve vztahu k učení má spíše demotivační účinky. Ve výchovné praxi se užívají oba výchovné prostředky k tvarování žádoucího chování.

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. říká, že odměny jsou uděleny, jestliže odsouzený svým chováním a jednáním nebo příkladným činem projevuje odpovědný přístup k plnění stanovených povinností a spolupracuje při naplňování účelu výkonu trestu. Odměnami jsou:

- pochvala,
- mimořádné zvýšení doby trvání návštěv během kalendářního měsíce až na 5 hodin,
- povolení jednorázového nákupu potravin a věcí osobní potřeby odsouzenému, který jinak tyto nákupy nemůže provádět,
- zvýšení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu tří kalendářních měsíců,
- věcná nebo peněžitá odměna až do výše 1.000 Kč,
- rozšíření osobního volna na sportovní, kulturní nebo jiné zájmové aktivity až na dobu 1 měsíce,
- povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení,
- přerušování výkonu trestu.

Kázeňským přestupkem je zaviněné porušení zákonem stanovené povinnosti, pořádku nebo kázně během výkonu trestu. Za kázeňský přestupek lze odsouzenému uložit kázeňský trest. Trest se neuloží, jestliže samotným projednáváním přestupku lze dosáhnout sledovaného účelu. Kázeňskými tresty jsou:

- důtka,
- snížení kapesného nejvýše o třetinu až na dobu 3 měsíců, zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce,
- pokuta až do výše 1.000 Kč,
- propadnutí věci,
- umístění do uzavřeného oddělení až na 28 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení,
- celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dnů,
- odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny.

Kázeňský trest lze uložit, jen jsou-li náležitě objasněny okolnosti kázeňského přestupku a prokázána vina odsouzeného. Před uložením trestu musí být umožněno se odsouzenému k věci vyjádřit. (Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody)

O účinnosti zákonem vyjmenovaných odměn a trestů by se dalo polemizovat. Podporují výrazně účelové jednání, ale zásadní výchovný efekt nemají.

1.4.5. Osobnost propuštěného z VTOS

Po propuštění ze sociální izolace prochází propuštěný **adaptační fází**. Je individuální ne delší než dva roky. Závisí na podmínkách do kterých se vrací, na motivaci k “bezúhonnému” životu, na adaptační kapacitě osobnosti a na eventuálních poruchách osobnosti. V adaptační fázi dochází často k recidivě kriminální chování. Je to způsobeno “šokem ze svobody” – náraz na realitu života, dlouhodobou frustrací

subjektivně významných potřeb, nemotivací k prosociálnímu chování, prázdnotou sociálního prostoru. Z postpeniterciální péče často profitují ti, kteří ji nejméně potřebují. Dobrovolný vstup je pozitivním ukazatelem motivace klienta. Asociální jedinci péče nevyužívají, a když, tak aby z ní profitovali, zahájení systematické práce je pro ně signálem k ukončení návštěv koordinátora sociální péče. Jako perspektivní pro úspěšnou adaptaci a zařazení do společnosti se jeví :

- mladí,
- prvotrestaní,
- bez poruch chování v anamnéze, (záškoláctví, útěky, kontakt s policií)
- po krátkodobém trestu (nenastala prizonizace)
- s bohatšími a nenarušenými extramurálními vazbami (dobré sociální zázemí)
- s pevnými a kvalitními pracovními návyky (setrvat bez absenci delší dobu v zaměstnání)
- dobře motivovaní při současné absenci poruch osobnosti či psychopatologie obecně (alkohol, drogy, sexuální deviace)

(www.ok.cz/iksp/publikace.htm/)

1.4.6. Zkušenosti psychologa a terapeuta v oblasti důsledků výkonu trestu

Výkon trestu odnětí svobody má na člověka velký psycho-sociální a ekonomický dopad. Jako jeden z nejvýraznějších dopadů na osobnost a psychiku odsouzeného je odloučení od blízkých citových vztahů (s rodinou, partnerem), ale neméně také blízkost fyzická spolu se sexuálními potřebami každého člověka. Možnosti návštěv odsouzeného ve věznici jsou omezené a ve většině nestačí k udržení zdravého a fungujícího vztahu. V důsledku neustálé nejistoty je odsouzený vystavený vleklé frustraci z rozpadajícího se vztahu (žárlivé a úzkostné představy o životě partnera na svobodě), je emočně destabilizovaný, což má vliv na chování mezi ostatními

odsouzenými. Dlouhodobě napjaté klima se stává živnou půdou pro agresi a zkratkovité jednání – vznikají konflikty mezi ostatními odsouzenými, což vyvolává další důsledky ve formě kázeňských trestů a omezení za toto chování. Nově vzniklá situace často vede k předčasnému ukončení vztahů ze strany odsouzených, jako forma zbavení se zátěže. Rozpadem blízkých a rodinných vztahů je ovšem bourán jeden z hlavních pilířů možnosti návratu do běžného života – resocializace. Vliv je spatřován i ve změně vnímání vztahu k lidem (pocity zrady, ...).

Další dopad na osobnost odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody je skutečnost, že člověk je zde zavřen na omezeném malém prostoru s velkým počtem lidí, které si člověk jako své spolčníky nezvolil a nevybral a to vše se děje bez možnosti úniku (fyzického i psychického). Většina z těchto odsouzených jsou egocentricki s poškozenou osobností. Napětí a stres z tohoto prostředí se kumulují, a to bez možnosti účelné ventilace (hrozba, že nedostanou podmíněně propuštění z VTOS, ...), a tento tlak postupně mění osobnosti odsouzených a má vliv na pozměněné chování k ostatním lidem na svobodě (ztrácí schopnost rozlišení mezi spoluodsouzenými a civilními osobami). Po propuštění z výkonu trestu odsouzený tento přetlak ventiluje například agresí či napadením, což může mít za důsledek opět trest odnětí svobody.

Na trest odnětí svobody se nabaluje další spousta trestů, které odsouzení vnímají jako křivdu, která způsobuje zatvrzení proti společnosti, snahu po mstě a touhu získat ze společenského systému nejvíc co jde. Lidé ve výkonu trestu odnětí svobody ztrácejí reálný náhled, berou VTOS jako nespravedlnost a po ukončení trestu mají tendenci vše dohnat, k čemuž nehodlají užívat legálních prostředků – nebudou se ke společnosti chovat slušně, když jim vzala kus života.

Ve vězení přetrvává často mezi odsouzenými mýtus, že všichni zde uvěznění jsou tu neprávem, ti venku jsou ti zlí; navzájem se v tom utvrzují. Z toho vyplývá další rizikový dopad, kterým je vznik nových přátelských svazků mezi odsouzenými, které přetrvávají i po propuštění na svobodu (stará přátelství z civilního života už dávno ztratili). Vzniká tak skupina lidí s kriminální minulostí, s narušenými osobnostmi a chováním, které je velmi rizikové pro další – recidivující jednání. Odsouzení mají

často tendenci jednat zkratkovitě (toto jednání je snažší, ve vězení často i účelnější), což si přenášejí i do vzorců chování po propuštění na svobodu, a toto jednání působí v běžné společnosti sociálně neopatrně až netaktně.

Život ve výkonu trestu a potažmo i život a jednání odsouzených po ukončení VTOS ovlivňuje personál věznice – především pak odborní pracovníci oddělení výkonu trestu odnětí svobody a dozorcí Vězeňské služby ČR. Pro personál neexistuje žádný odreagovací program či supervize, proto se u nich často vyskytuje syndrom vyhoření (burn-out). Práce ve věznici je velmi náročná a klade nároky i na spoustu vedlejších úkonů, které souvisí s vězeňským prostředím (normy, bezpečnost, ...). K tomu se přidává velký tlak ze strany odsouzených („vyhladovělé prostředí“ - útoky na osobnost, příliš požadavků, ...). Personál mívá problémy se sebevymezením, které má ve většině případů dvě podoby. Buď jsou odsouzení bráni jako nepřátelé se spoustou požadavků, dotyčný pak pro ně dělá jen to, co je jeho povinností, nebo naopak nadšeně pracují naplno a dělají vše, co je v jejich silách. Pro personál je velmi vyčerpávající nemožnost aplikovat nové teorie a postupy (naučené během vzdělávacího procesu), které jsou ničeny vězeňským prostředím. Tyto teorie o změnách systému přišly po ideologickém zlomu v devadesátých letech 20. století, ale v těchto podmínkách k nim dochází pomaleji a je ještě příliš krátká doba, aby plně fungovaly. Personál si v tomto prostředí vytváří jisté vzorce chování pro „přežití“, díky nimž se časem mění postoje k lidem – jsou hrubší a odtažití; tyto vzorce přenáší i ven do osobního života, jsou přesyceni lidskými kontakty a nátlakem.

Vězeňský systém, věznice i personál se k odsouzeným chová autoritativně (vše má svůj řád), což má za důsledek nervozitu odsouzených před propuštěním – nedokáží si představit, jak bude jejich život bez tohoto řádu vypadat (především odsouzení na 5 a více let). Situaci vnímají jako ohrožující (nejsou samostatní a odpovědní), mnozí z nich autoritu potřebují, jinak jednají zkratkovitě. Často si se svou svobodou neumějí poradit. V některých případech je odsouzený rozhodnutý vrátit se do své společnosti, ale je paranoidní a citlivý na chování okolí (má pocit, že ho pomlouvají) a svým chováním to začne potvrzovat. První moment však závisí na odsouzeném – jeho civilní prostředí ho očekává s napětím, jak se bude chovat (srovnávají ho s osobou, kterou znali

před uvězněním) – záleží jen na nich. Odsouzení, kteří pocházejí z nekriminálního (zdravého socio-kulturního) prostředí trpí po uvěznění svou sociální devalvací. Často trhají původní civilní svazky, nevrací se ani do svého regionu, ale identifikují se s lidmi, kteří je neodsuzují. Tím dochází k restrukturalizaci referenční skupiny.

Ve výchovném, respektive převýchovném, procesu můžeme z pedagogického hlediska uplatnit vliv dvou teorií. Jednou je teorie tzv. Golem efektu, který říká, že pokud budeme někoho snižovat (je podřadný, zlý, ...) – daný člověk se s touto rolí identifikuje a podle toho se chová. Vězení je bohužel stále více poškozující a trestající institucí – odsouzení se podle dané teorie stávají horšími. Dochází také k negativnímu nálepkování. Druhou, opačnou teorií je tzv. Pigmalion efekt, který je založen na pozitivní stimulaci, vyzdvihování kladů a úspěchů. Člověk se s tímto identifikuje a stává se lepším. Tento postup se snaží odborní pracovníci věznic prosazovat, ale v daném systému zatím nefunguje. Bohužel mezi personálem věznice jsou také pracovníci bez kvalifikace a vzdělání v daném oboru, což vede k násobení Golem efektu a spolu s tlakem společnosti se viníkovi pomstít to má negativní dopady v přístupu k odsouzeným a tedy i na jejich následné postoje a jednání.

Odlišnosti důsledků VTOS u odsouzených žen – ženský kolektiv je „poškozenější“ než mužský, promítají se zde pohlavní zvláštnosti. Vedle přímé konfrontace mezi odsouzenými jsou zde významné intrikánské způsoby, nedůvěryhodné prostředí. Mezi ženami jsou častější lesbické vztahy, které začínají touhou po blízkosti v intimním vztahu, nebýt sama v tom neosobním prostředí a vztazích. V kolektivu však panuje veliká žárlivost. Ostatní důsledky jsou stejné jako u mužů.

2. CÍLE PRÁCE

2.1. CÍLE PRÁCE

Cílem této práce je zjistit skutečné důsledky výkonu trestu odnětí svobody na člověka, jeho psychickou a sociální situaci – tedy vliv podmínek věznice a VTOS, a porovnat je s obrazem člověka, který by měl podle právních a jiných norem a teoretických předpokladů, udávajících účel trestu odnětí svobody a jakousi představu převychované a resocializované bytosti, věznicí opouštět.

S pomocí kvantitativního výzkumu budu ověřovat fakta o důsledcích výkonu trestu odnětí svobody na člověka, která jsou uváděna v odborné literatuře, fakta která jsem získala během své odborné praxe a hlavně ta, která jsou uváděna odbornými pracovníky Vězeňské služby ČR. Zaměřuji se na psychické a sociální důsledky, které jsou pro další život a resocializaci odsouzených stěžejní. Výzkum je proveden formou dotazníku, kde se odsouzení osobně vyjádří k předloženým oblastem sociálních a psychických důsledků, které mají podstatný vliv na jejich životy.

Forma výzkumu - dotazník mi připadal pro tento vzorek populace a zjišťovanou problematiku relativně objektivní a pro obě strany (respondenta i tazatele) nejschůdnější. Při sestavování dotazníku jsem byla odbornými pracovníky věznice upozorněna na neochotu odsouzených odpovídat na některé okruhy otázek (například otázky týkající se jejich sexuální orientace či homosexuálních styků během pobytu ve VTOS, nebo otázky necitlivě zasahující jejich vztah k rodičům či dětem), takovéto by je mohly i odradit od zodpovězení dalších otázek. Nasetkala jsem se se zájmem o výsledky tohoto výzkumu, což potvrdilo můj předpoklad, podle kterého jsem odsouzeným možnost seznámení se s nimi ani v úvodu dotazníku nenabízela a neuváděla ani jiné údaje týkající se mé osoby či bakalářské práce, což bych u dotazníků pro běžný vzorek populace učinila.

Vzor zodpovídaného dotazníku uvádím v Příloze č. 1.

2.2. HYPOTÉZY

Otázka č. 2

Měl jste před nástupem do VTOS fungující partnerský vztah?

Otázka č. 3

Přetrvává tento vztah nadále?

Hypotéza č. 1

Domnívám se, že 70% odsouzených, kteří před VTOS měli fungující partnerský vztah se tento vztah rozpadl.

Otázka č. 4

Máte děti?

Otázka č. 5

Máte-li děti, udržují s Vámi kontakt?

Otázka č. 6

Udržujete kontakt s rodiči?

Hypotéza č. 2

Domnívám se, že polovina odsouzených vykazuje potíže s rodinnými vztahy (zprerhání kontaktů s rodiči či dětmi).

Otázka č. 7

Udržujete písemný kontakt s vnějším prostředím (přátelé z civilního života)?

Hypotéza č. 3

Domnívám se, že 70% odsouzených vykazuje přerušování kontaktů s bývalými přáteli z civilního života.

Otázka č. 8

Měl jste před VTOS zajištěné bydlení (vlastní, u rodičů, u přítelkyně, ...)?

Otázka č. 9

Přišel jste v průběhu VTOS o bydlení?

Hypotéza č. 4

Domnívám se, že 40% odsouzených průběhu VTOS ztratí možnost bydlení.

Otázka č. 10

V případě, že jste během VTOS ztratil bydlení – jakou formu ubytování využijete?

Hypotéza č. 5

Domnívám se, že polovina z těch, co ztratili bydlení, hledají bydlení formou ubytovny.

Otázka č. 11

Vznikly Vám během VTOS nějaké pohledávky?

Hypotéza č. 6

Domnívám se, že 80% odsouzených vznikly v průběhu VTOS nějaké pohledávky či dluhy.

Otázka č. 12

Máte reálnou pracovní alternativu (zajištěné pracovní místo) po ukončení VTOS?

Hypotéza č. 7

Domnívám se, že 60% odsouzených nemá po ukončení VTOS zajištěnou reálnou pracovní alternativu.

Otázka č. 13

Pokud nemáte, jak se budete po VTOS starat o své živobytí?

Hypotéza č. 8

Domnívám se, že 50% z těch, co zaměstnání či pracovní místo zajištěné nemají, uvažuje o hledání obživy za pomoci spoluodsouzených či dříve odsouzených.

Otázka č. 14

Změnil se v průběhu VTOS Váš vztah k lidem?

Otázka č. 15

Pokud ano, tak jakým způsobem?

Hypotéza č. 9

Domnívám se, že u 80 % odsouzených došlo vlivem VTOS ke změně vztahu k lidem a společnosti směrem k horšímu.

Otázka č. 16

Rozpadl-li se Vám během VTOS vztah, vnímáte to jako velkou zátěž na Vaši psychiku?

Otázka č. 17

Pocitujete ve VTOS nedostatek či nepřítomnost blízkého citového vztahu?

Hypotéza č. 10

Domnívám se, že 70% odsouzených bude vykazovat citovou frustraci.

Otázka č. 18

Cítíte v podmínkách VTOS přetrvávající vnitřní napětí?

Hypotéza č. 11

Domnívám se, že prostředí VTOS vnímá 80% odsouzených jako stresující.

Otázka č. 19

Pokud ano, máte možnost toto napětí ventilovat?

Otázka č. 20

Je tato ventilace dostačující?

Hypotéza č. 12

Domnívám se, že 70% odsouzených nemá možnost napětí vzniklé životem v podmínkách VTOS efektivně a nerizikově odreagovat.

Otázka č. 21

Máte chuť se po ukončení VTOS zařadit do „všedního“ života (zaměstnání, rodina, ...)?

Hypotéza č. 13

Domnívám se, že 70% odsouzených ztratilo chuť a motivaci se po VTOS zařadit do běžného života a přijmout zdravý životní způsob.

Otázka č. 22

Máte obavy z návratu do společnosti po ukončení VTOS?

Otázka č. 23

Cítíte se výkonem trestu odnětí svobody ponížený?

Otázka č. 24

Máte potřebu po ukončení VTOS dohnat „ztracený“ čas?

Hypotéza č. 14

Domnívám se, že více než polovina odsouzených se cítí VTOS poznamenána pro civilní život.

Otázka č. 25

Cítíte potřebu si po ukončení VTOS vyrovnat účty s lidmi, kteří mají souvislost s Vaším uvězněním?

Hypotéza č. 15

Domnívám se, že 50% odsouzených cítí potřebu satisfakce za své uvěznění.

3. METODIKA

3.1. ZÁKLADNÍ ÚDAJE

Kvantitativní výzkum jsem uskutečnila formou dotazníku, který byl předložen přímo odsouzeným během jejich pobytu ve VTOS ve Věznici Pardubice. Sběr dat, které mi sloužily jako podklady pro další výzkum probíhal během mé odborné stáže ve Věznici Pardubice. V úvodu dotazníku je uveden jeho účel a jsou podány instrukce k jeho vyplnění. Nechybí utvrzení o anonymitě. Celkem je zde uvedeno 25 otázek uzavřeného typu, kde odsouzení vybírají z uvedených možností. Pro výzkum jsem si stanovila hypotézy, které budu následujícím dotazníkem ověřovat. Nejsou stanoveny ke každé otázce (u některých otázek by byly bezpředmětné), ale ke stěžejním tématickým okruhům a celkům.

3.2. ÚDAJE O RESPONDENTECH

Respondenty mého výzkumu – dotazníku byli samotní odsouzení, tedy ti, kteří nejméně, z vlastní zkušenosti, mohou posoudit vliv a důsledky, které na nich pobyt v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody zanechal. Zkoumaným vzorkem byli odsouzení muži ve Věznici Pardubice, zařazení do typu věznice s dozorem a trvale pracovní nezařaditelní muži, zařazení v typu věznice s dozorem. Jsou to muži starší osmnácti let, bez rozdílu, zda jsou prvotrestaní či recidivisté a bez rozdílu typu trestné činnosti, kterou spáchali. Respondenty jsou muži české či romské národnosti, ale také muži s cizí státní příslušností, kteří jsou schopni komunikace v českém jazyce. Z důvodu toho, že zkoumaný vzorek mužů dlouhodobě žije ve specifickém, omezeném prostředí (prostorově i režimově) a tudíž na ně působí stejné vlivy – je počet 60

respondentů podle mého názoru dostačující z pohledu validity i reliability získaných dat a výsledků.

Otázky pro odsouzené vězně jsou formulovány velmi jednoduše, krátce a výstižně, s minimálním užitím cizích či odborných výrazů z důvodu snížené schopnosti některých odsouzených porozumět těmto výrazům. I užitý jazyk je přizpůsoben vězeňskému prostředí.

3.3. METODY ZPRACOVÁNÍ DAT

Data sebraná z výzkumu dále zpracovávám do jednoduchých a přehledných tabulek s udáním přesné hodnoty počtu odpovědí respondentů u každé možnosti a odpovídající procentní zastoupení a dále jsou graficky znázorněny v grafu výsečového typu. Výsledky jsou slovně ohodnoceny.

4. VÝSLEDKY

4.1. VZHODNOCENÍ VÝZKUMU

Otázka č. 1

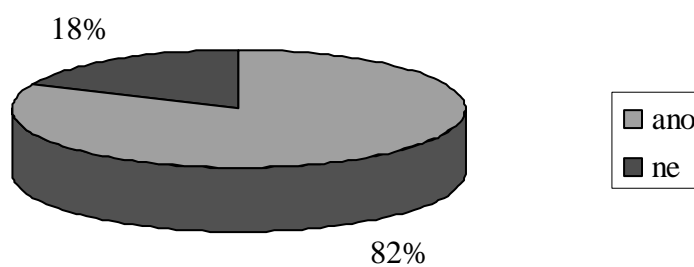
Jak dlouho jste ve výkonu trestu?

Tato otázka měla úvodní a spíše informační charakter. Doba, kterou odsouzení strávili či stráví ve výkonu trestu je velmi rozličná. V dotaznících byly uvedeny tresty od 70 dnů odnětí svobody do 11 let. K těmto informacím se ovšem nedá objektivně přihlížet, jelikož zde není řešeno, po kolikáté je odsouzený ve VTOS či kolik času již strávil pobytem ve věznicích během svého života. Tyto fakta samozřejmě mají velký dopad na psychickou a sociální situaci odsouzených, ale ve své práci se recidivě speciálně nevěnuji, ačkoliv by takové téma jistě stálo za samostatný výzkum.

Otázka č. 2

Měl jste před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody (VTOS) fungující partnerský vztah?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
ano	49	82%
ne	11	18%
Celkem	60	100%

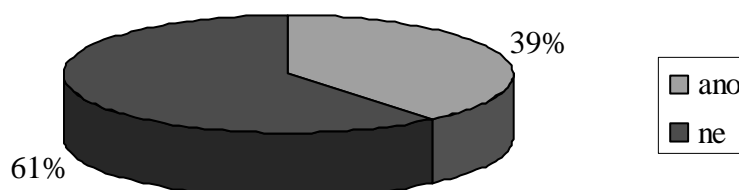
Zdroj: vlastní výzkum

Tato otázka je výchozím bodem pro tu následující. Předpokládám, že výsledkový poměr (82% mužů starších osmnácti let má fungující partnerský vztah) je přibližně stejný, jaký by byl v běžné populaci.

Otázka č. 3

Přetrvává tento vztah nadále?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
ano	19	39%
ne	30	61%
Celkem	49	100%

Zdroj: vlastní výzkum

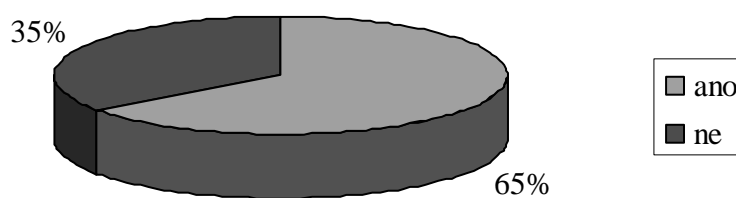
Z výsledků vyplývá, že 61% odsouzených, kteří před nástupem VTOS měli fungující partnerský vztah (zde musíme brát v úvahu vztahy heterosexuální i homosexuální) se tento vztah rozpadl, tedy zanikl. Zde by bylo velmi zajímavé zjištění, zda se tak událo neprodleně po nástupu do vězeňského zařízení či až po určitém časovém intervalu a jakém, ale to se vzhledem k nedostatku informací o době, kterou již odsouzení během svého života strávili ve věznici či počtu nepodmíněných trestů,

nemožné. Procento zničených vztahů však samo o sobě vypovídá o pocitech odsouzených, kteří situaci v omezeném prostředí a kontaktech nemohou akutně a aktuálně řešit a většinou se tyto informace dozvídají písemně, se zpožděním a nemají možnost přímé konfrontace. Neexistence partnerského vztahu má také vliv na sexuální frustraci a hlavně je tím nabourám jeden z hlavních pilířů motivace k úspěšné resocializaci.

Otázka č. 4

Máte děti?

Odpověď	Početni zastoupení	Procenta
ano	39	65%
ne	21	35%
Celkem	60	100%

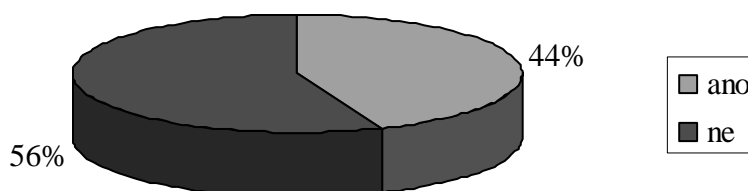
Zdroj: vlastní výzkum

Tato otázka je opět výchozí a určující pro otázku následující. a opět se domnívám, že procento mužů nad osmnáct let, kteří mají děti je v běžné populaci velmi podobné.

Otázka č. 5

Máte-li děti, udržují s Vámi kontakt?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
ano	17	44%
ne	22	56%
Celkem	39	100%

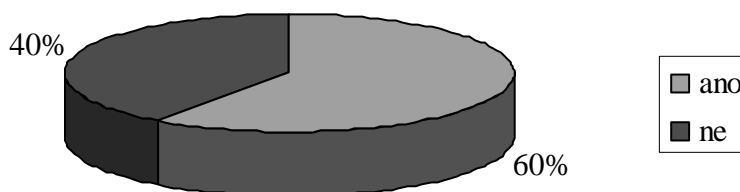
Zdroj: vlastní výzkum

Fakt, že 56% odsouzených neudržuje kontakt se svými dětmi je velmi závažný. O důvodech by se dalo diskutovat. Podle mého názoru mezi příčinami bude stud dětí za otce, který je ve vězení, vzdálenost věznice od místa bydliště a s tím spojená finanční náročnost cesty na návštěvu, jednou z příčin bude rozpad partnerského vztahu, kde matka kontaktu brání a v některých případech třeba odsouzený nejevila zájem o kontakt ani v době před výkonem trestu. Podle zkušeností odborných pracovníků věznice odloučení od svých dětí nejhůře nesou muži romského původu, v jejichž rodinách je zachována silná rodinná integrita.

Otázka č. 6

Udržujete kontakt s rodiči?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
ano	36	60%
ne	24	40%
Celkem	60	100%

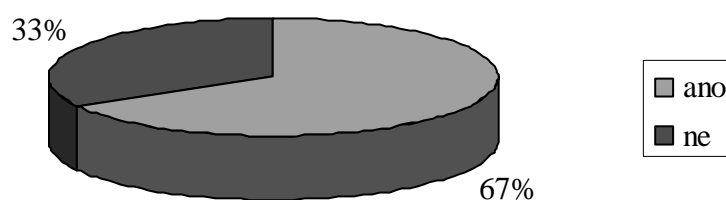
Zdroj: vlastní výzkum

Ze vzorku 60 respondentů jich 40% neudržuje kontakty s rodiči. To má také velký vliv na úspěšnost resocializace. Vždyť nukleární rodina je zdrojem socializačních tendencí a současně základnou identity každého člověka. Rodiče jsou často jediní, kteří se od osudu odsouzeného neodkloní, jsou záchrannou sítí. Případné zavržení ze strany rodičů musí být pro odsouzené velmi bolestivé. Na druhou stranu musím vzít v potaz, že mnoho odsouzených pochází z disfunkčních rodin a ztráta kontaktu s nimi může vést i ke zlepšení chování a jednání odsouzeného či ztrátě příčin následné recidivy.

Otázka č. 7

Udržujete písemný kontakt s vnějším prostředím (přátelé z civilního života před VTOS)?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
ano	41	67%
ne	19	33%
Celkem	60	100%

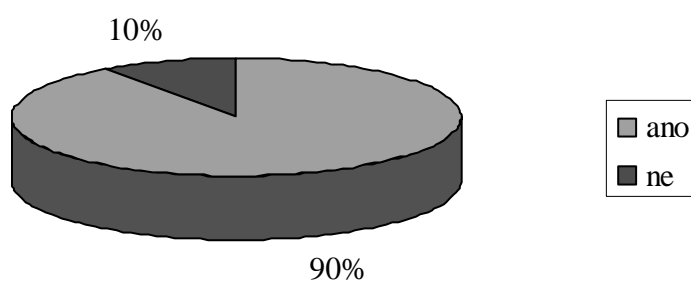
Zdroj: vlastní výzkum

67% dotázaných udržuje především písemné kontakty s vnějším prostředím. Tato informace je pozitivní v tom ohledu, že těmto lidem zůstává zachován pocit, že někam patří. Přátelé mohou správně reintegraci do společnosti velmi pomoci. Nebezpečím je, pokud jsou přátelé odsouzených jejich spolupachatelé, kteří nebyli odsouzeni či nějaká parta, která se chová kriminálně. V tom případě by se odsouzený velmi brzo vrátil ke svému dřívějšímu rizikovému způsobu života.

Otázka č. 8

Měl jste před VTOS zajištěné bydlení (vlastní, u rodičů, u přítelkyně, ...)?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
ano	54	90%
ne	6	10%
Celkem	60	100%

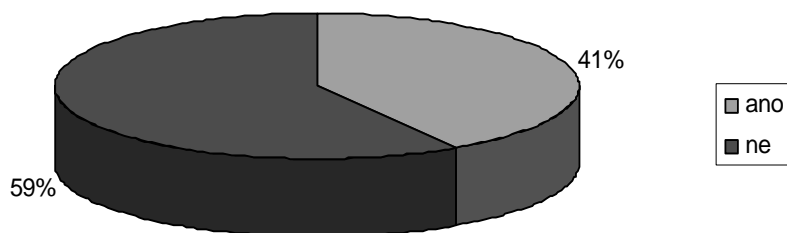
Zdroj: vlastní výzkum

Pouze 10% odsouzených nemělo před nástupem do výkonu trestu zajištěné bydlení, tzn. že bydleli po ubytovnách, azylových domech či byli bezdomovci nebo přespávali u známých.

Otázka č. 9

Přišel jste v průběhu VTOS o bydlení?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
ano	22	41%
ne	32	59%
Celkem	54	100%

Zdroj: vlastní výzkum

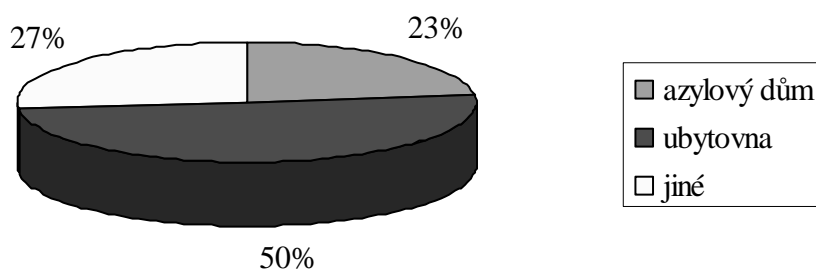
Z 54 dotazovaných mužů, kteří měli před VTOS zajištěné bydlení, jich 41% v průběhu VTOS o toto bydlení přišlo. To bude mít po jejich propuštění na svobodu velký vliv na jejich sociální situaci. Pro správný počátek a znovuzачlenění do společnosti je důležité mít základní sociální jistoty a pomyslná střecha nad hlavou je jednou z nich. S touto situací jim může pomoci koordinátor sociální péče pro společensky nepřizpůsobené občany sídlící na obecním úřadě obce s rozšířenou působností příslušné podle místa trvalého bydliště odsouzeného. Pokud pomoc nemůže

poskytnout – vzniká velký problém a to především v zimních měsících, kdy jsou ubytovny přeplněné a z odsouzeného se místo řádného občana stává bezdomovec ohrožený na zdraví i životě. Rozebíhá se tak začarovaný koloběh, kdy odsouzený nemá ubytování, nemá práci, nemá ani peníze na obživu a tím nejsou uspokojovány jeho základní potřeby a velmi snadno může dojít ke zkratkovitému jednání, které má za následek opětovné kriminální chování.

Otázka č. 10

V případě, že jste během VTOS ztratil bydlení – jakou formu ubytování využijete?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
azylový dům	5	23%
ubytovna	11	50%
jiné	6	27%
Celkem	22	100%

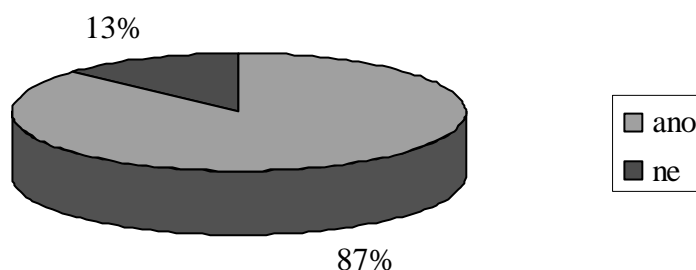
Zdroj: vlastní výzkum

Polovina odsouzených, kteří v průběhu VTOS ztratili bydlení bude volit ubytování na ubytovnách, 23% z nich zvolí možnost azylového domu. V obou případech je zde problematické sehnat místo na nocleh v zimních měsících, kdy jsou tato zařízení předimenzována. U ubytoven je většinou větší komfort bydlení, ale zato mají vyšší cenu za nocleh, což může být překážkou. U poslední varianty c) jiné - jsem měla pro úplnost uvést otázku na druh ubytování. Toto by bylo zajímavé, jaké jiné možnosti ubytování odsouzení mají nebo alespoň plánují, že budou mít.

Otázka č. 11

Vznikly Vám během VTOS nějaké pohledávky?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
ano	52	87%
ne	8	13%
Celkem	54	100%

Zdroj: vlastní výzkum

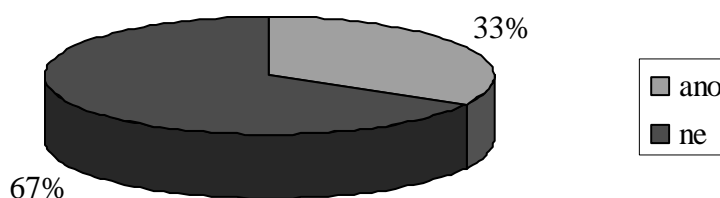
Převážné většině odsouzených (87% dotazovaných) vznikly během VTOS nějaké pohledávky či dluhy. Podle zkušeností sociálních pracovníků věznice jsou to především pohledávky z trestné činnosti (způsobená škoda), dluhy na výživném na děti, dluhy na zdravotním či sociálním pojištění, náklady vazby či výkonu trestu, soudní výlohy a výlohy na advokáta, finanční leasingy, úvěry, atd. Některé z institucí poskytují na dlužné částky splátkový kalendář. Mnohé z pohledávek mohou odsouzení splácet již

během VTOS, pokud jsou pracovně zařazeni; dlužná částka je jim strhávána z odměny za vykonanou práci. Dlužné částky se podle informací, které jsem během své praxe ve věznici získala, pohybují od několika stovek či tisíc korun a dosahují mnoha milionových hodnot. Dluhy také velmi znesnadňují návrat do společnosti a správný „start“ v prvním období na svobodě.

Otázka č. 12

Máte reálnou pracovní alternativu (zajištěné pracovní místo) po ukončení VTOS?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
ano	20	33%
ne	40	67%
Celkem	60	100%

Zdroj: vlastní výzkum

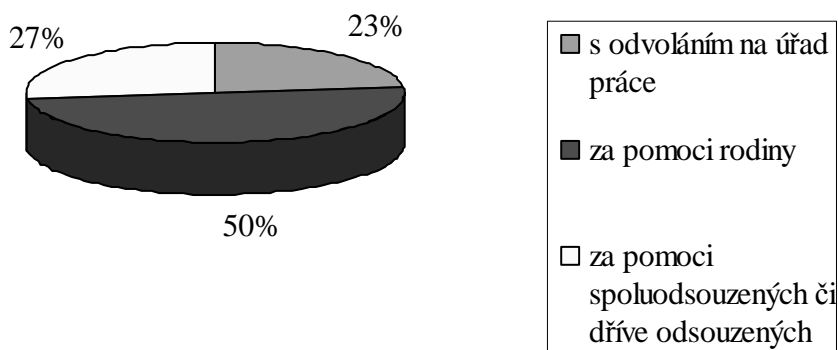
Pouze 33% odsouzených má po ukončení VTOS zajištěné pracovní místo. Ostatní početná skupina bude dle zkušeností mít s hledáním pracovního místa problémy. Mnoho zaměstnavatelů má i na zaměstnance požadavek čistého trestného rejstříku, v naší zemi je obecně problém s nezaměstnaností; pokud je člověk ve výkonu trestu delší dobu (několik let) mohou do jeho původní profese přijít nové technologie, které dotyčný nebude znát, vliv má i negativní nálepkování a předsudky lidí. Většina odsouzených má také nízké nebo neúplné vzdělání a tak jsou jim nabízena nízce placená pracovní místa spíše pomocného charakteru. S ohledem na vysoké dluhy, nevyhovující

sociální zajištění, vyhasnutí pracovních návyků během VTOS se může situace propuštěného ještě zhoršit a vést ke kriminální činnosti.

Otázka č. 13

Pokud nemáte, jak se budete po VTOS starat o své živobytí?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
s odvoláním na úřad práce	5	23%
za pomoci rodiny	11	50%
za pomoci spoluodsouzených či dříve odsouzených	6	27%
Celkem	22	100%

Zdroj: vlastní výzkum

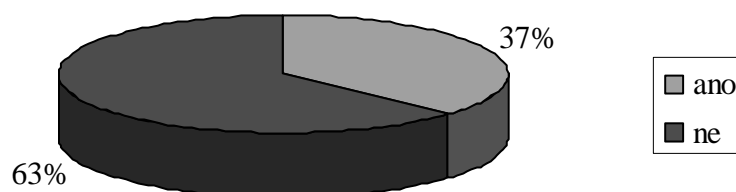
Přesně polovina odsouzených, kteří nemají zajištěné pracovní míst, spoléhá na pomoc úřadu práce příslušného jejich trvalému bydlišti. Evidencí na úřadu práce jsou alespoň zajištěni sociálním dávkovým systémem ČR. 18% dotazovaných spoléhá na pomoc rodiny, ta ale podle mého názoru nemůže být dlouhodobá. A necelých 30%

odsouzených se bude starat o své živobytí za pomoci odsouzených či dříve odsouzených. Ačkoliv bych se jako budoucí sociální pracovníce měla vyhnout předsudkům a nálepkování, myslím, že pracovní aktivita spoluodsouzených bude jen ve velmi malém procentu legálního charakteru. Zkušenosti pracovníků věznice říkají, že představy výdělečné činnosti spoluodsouzených jsou například převážení kradených nebo havarovaných automobilů ze zahraničí, provozování erotického klubu, „kšeftování“ s čímkoliv.

Otázka č. 14

Změnil se v průběhu VTOS Váš vztah k lidem a společnosti?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
ano	22	37%
ne	38	63%
Celkem	60	100%

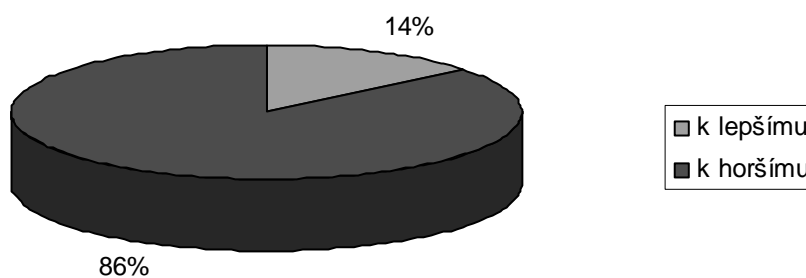
Zdroj: vlastní výzkum

37% dotazovaných odsouzených uvádí, že se změnil jejich vztah ke společnosti a lidem. Tento postoj je pochopitelný, mnoho z nich sdílí názor, že oni nic neprovedli, ostatní (lidé i celý systém) jim ublížili, vzali jim kus života. Nabízí se tu i možnost přehodnocení dosavadních životních hodnot, která by mohla zapříčinit změnu v pozitivním směru.

Otázka č. 15

Pokud ano, tak jakým způsobem?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
k lepšímu	3	14%
k horšímu	19	86%
Celkem	22	100%

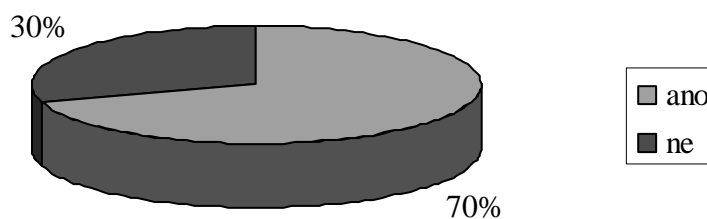
Zdroj: vlastní výzkum

U převážné většiny dotazovaných, tj. 86%, nastala změna vztahu k lidem směrem k horšímu. Mohlo by to být zapříčiněno důvody uvedenými v předchozí otázce, nebo také dlouhodobým pobytem v omezeném prostoru s lidmi, které si člověk nemůže sám vybrat. Důvody jsou to dozajista rozmanité a odpověď na ně by byla jistě zajímavá.

Otázka č. 16

Rozpadl-li se Vám během VTOS vztah, vnímáte to jako velkou zátěž na Vaši psychiku?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
ano	21	70%
ne	9	30%
Celkem	30	100%

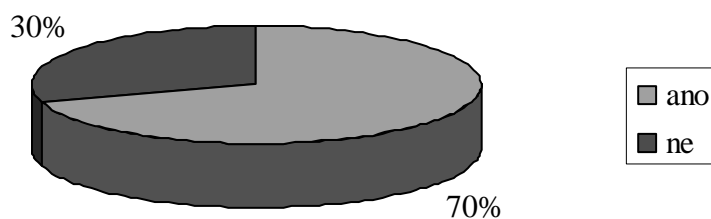
Zdroj: vlastní výzkum

Rozpad vztahu je pro 70% dotazovaných v podmínkách VTOS depresivní, je zátěží na jejich psychiku. Přítelkyně či manželka je oporou v náročných situacích a při destrukci takového vztahu odsouzený pociťuje bezmocnost a zradu. Podle psychologů a terapeutů věznic je tato situace jedním z nejčastějších důvodů pro psychologickou konzultaci. Tlak, který se v situacích ztráty citové vazby vyvíjí může vést bez dostatečného terapeutického působení v omezených podmínkách k depresím, pocitu méněcennosti či zatvrzelosti vůči ženám či společnosti.

Otázka č. 17

Pociťujete ve VTOS nedostatek či nepřítomnost blízkého citového vztahu?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
ano	42	70%
ne	18	30%
Celkem	60	100%

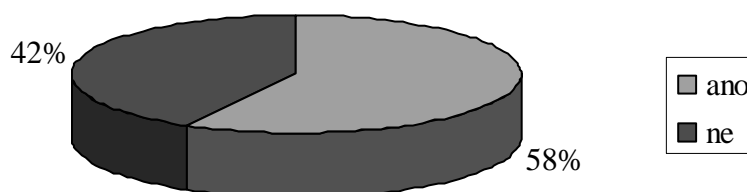
Zdroj: vlastní výzkum

Nedostatek blízkého citového vztahu se může stát, především, je-li to podpořeno i vlivem prostředí, příčinou psychické deprivace. V mém průzkumu toto přiznalo 70% dotazovaných. Odsouzení jsou sice v neustálém, často i fyzickém, kontaktu s ostatními odsouzenými, ale chybí zde intimní citové vazby. Přidává se tam i absence soukromí, ve kterém by si člověk mohl své problémy v klidu rozebrat. Tato situace opět vyvíjí tlak na duševní rovnováhu odsouzeného, který může vést k poruchám osobnosti či zkratkovitému (například agresivnímu) jednání.

Otázka č. 18

Cítíte v podmínkách VTOS přetrvávající vnitřní napětí?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
ano	35	58%
ne	25	42%
Celkem	60	100%

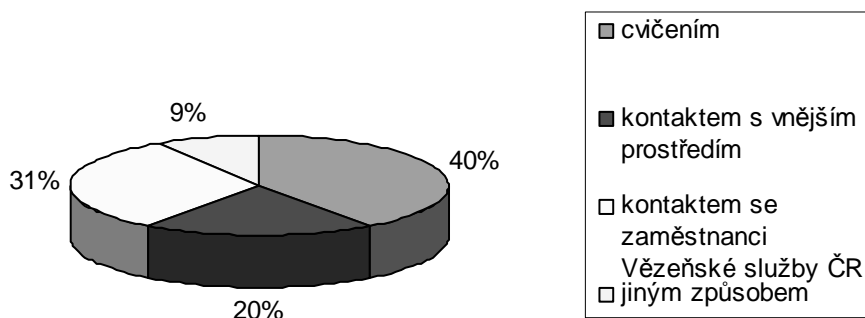
Zdroj: vlastní výzkum

Přes polovinu respondentů – přesně 58% ve své psychice nachází znaky přetrvávajícího vnitřního napětí. To je způsobeno režimovými omezeními, direktivním přístupem systému i vězeňské služby, prostředím, odloučením od blízkých a mnoha dalšími faktory. Takto způsobený stres může mít po dlouhodobém působení vliv na nervovou soustavu a psychickou rovnováhu odsouzených.

Otázka č. 19

Pokud ano, máte možnost toto napětí ventilovat a jak?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
cvičením	14	40%
kontaktem s vnějším prostředím	7	20%
kontaktem se zaměstnanci Vězeňské služby ČR	11	31%
jiným způsobem	3	9%
Celkem	35	100%

Zdroj: vlastní výzkum

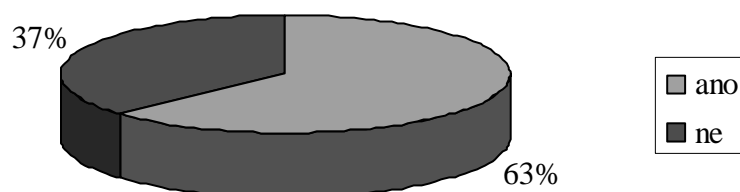
Největší podíl, tedy 40% dotazovaných mužů, odpovědělo, že vnitřní napětí ventilují cvičením. Myslím, že se k tomuto dají přiřadit různé sportovní aktivity v rámci programu zacházení, který je určen individuálně pro každého odsouzeného. Ve věznici je k dispozici posilovna, zájmové kroužky jako například míčové hry, relaxační

cvičení, ... Druhou největší skupinou jsou ti odsouzení, kteří vnitřní napětí ventilují kontakty se zaměstnanci Vězeňské služby ČR. Jsou to především vychovatelé oddílů, se kterými jsou odsouzení nejčastěji v kontaktu, potom psycholog, mohou si s ním domluvit pohovor a v neposlední řadě je jim k dispozici vychovatel-terapeut, kterému se mohou svěřit se svými problémy v rámci skupinových i individuálních terapií. Nedílnou součástí ventilace vnitřního napětí je i kontakt s vnějším prostředím – předpokládám, že nejčastěji s rodinou.

Otázka č. 20

Je tato ventilace dostačující?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
ano	22	63%
ne	13	37%
Celkem	35	100%

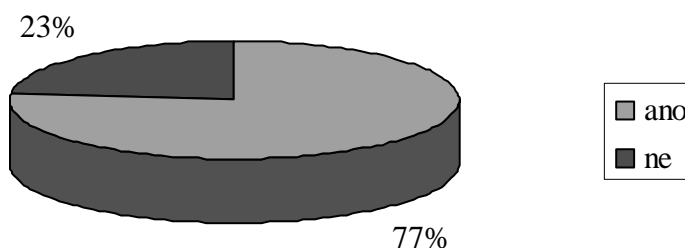
Zdroj: vlastní výzkum

Necelých čtyřicet procent, přesně 37% odsouzených, kteří uvedli, že v podmínkách VTOS pociťují přetrvávající vnitřní napětí, nemají možnost toto napětí efektivně odventilovat, což v důsledku znamená, že vzniklý stres může mít vliv na reagování odsouzených, tedy případné zkratkovité či agresivní jednání, které může být zafixováno a později používáno i v jednání s lidmi na svobodě.

Otázka č. 21

Máte chuť se po ukončení VTOS zařadit do „všedního“ života (zaměstnání, rodina, ...)?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
ano	46	77%
ne	14	23%
Celkem	60	100%

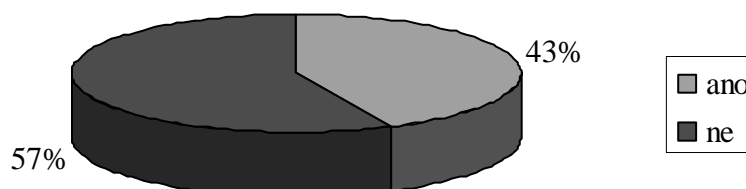
Zdroj: vlastní výzkum

Většina (77%) odsouzených má chuť se po ukončení VTOS vrátit do všedního života, který je v obecném povědomí představován rodinným životem, každodenní prací a vytvářením hodnot. Toto vysoké procento je udivující a myslím, že v porovnání s výsledky ostatních otázek jsou to představy nereálné. Mnohým odsouzeným se partnerský či manželský svazek rozpadl, nemají zajištěnou práci a často ani bydlení. Jejich představa života po propuštění je zidealizovaná dlouhodobou izolací od venkovního světa a tudíž bude těžko uskutečnitelná.

Otázka č. 22

Máte obavy z návratu do společnosti po ukončení VTOS?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
ano	26	43%
ne	34	57%
Celkem	60	100%

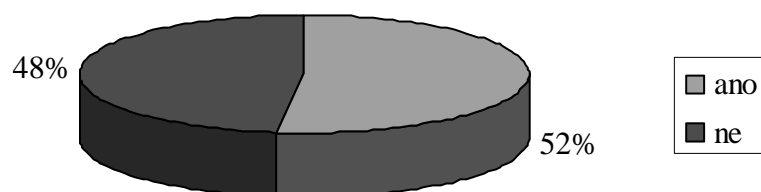
Zdroj: vlastní výzkum

Téměř polovina (43% odsouzených) má obavy z návratu do společnosti po ukončení VTOS. Toto téma bývá také častým důvodem návštěv psychologa či terapeuta ve věznicích. Odsouzení se (a upřímně řečeno si myslím, že právem) obávají negativního nálepkování a předsudků, které ve společnosti putují. Nálepka kriminálního může člověka dostihnout na mnoha místech – při jednání s úřady, při hledání zaměstnání, mezi lidmi v místě bydliště (především pokud jde o menší město či vesnici), atd. Obavy mohou také pramenit z faktu, že při mnohaletém pobytu za mřížemi v direktivním režimu člověk odvykl rozhodování o sobě samém, svých denních činnostech a povinnostech. Dalším okruhem by mohl být strach z toho, že se dotyčný nebude umět orientovat v nových systémech společnosti a nových technologiích.

Otázka č. 23

Cítíte se výkonem trestu odnětí svobody poníženy?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
ano	31	52%
ne	29	48%
Celkem	60	100%

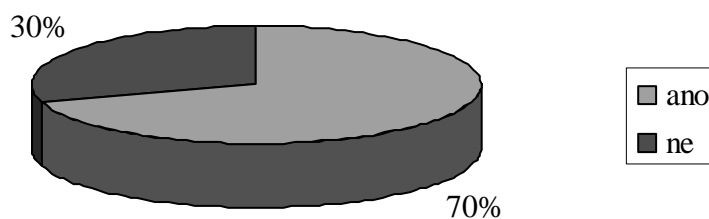
Zdroj: vlastní výzkum

Polovina odsouzených se cítí být výkonem trestu odnětí svobody ponížena. Tento pocit vyplývá z podmínek, které VTOS ve věznicích dává (nedostatek soukromí, špatná materiální vybavenost, direktivní přístup systému, ...). U mnohých tím velice klesl jejich sociální status a zde v rámci režimu musí procházet procesy a vykonávat práci, kterou by na svobodě dobrovolně nikdy nedělali. Pocit ponížení je však velmi individuální a může být způsoben mnoha faktory osobnosti a prostředí.

Otázka č. 24

Máte potřebu po ukončení VTOS dohnat „ztracený“ čas?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
ano	42	70%
ne	18	30%
Celkem	60	100%

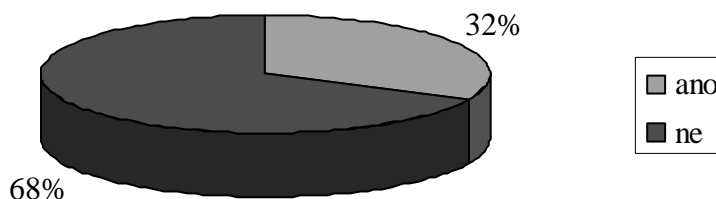
Zdroj: vlastní výzkum

Je pochopitelné, že celých 70% odsouzených má touhu po ukončení VTOS dohnat čas, který strávili ve vězení. Především pak mladí muži, kteří si na svobodě hojně užívali darů života a výkon trestu jim v tom po několik let bránil. Tento fakt je ale velmi rizikový. Po propuštění na svobodu se často odsouzení uchýlí k alkoholu, oslavám, promiskuitnímu chování, ... Tyto aktivity však stojí peníze, které většinou muži po propuštění z věznice nemají a zde vyvstává to riziko - nelegální získávání peněz a majetku.

Otázka č. 25

Cítíte potřebu si po ukončení VTOS vyrovnat účty s lidmi, kteří mají souvislost s Vaším uvězněním?

Odpověď	Početní zastoupení	Procenta
ano	19	32%
ne	41	68%
Celkem	60	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Přes třicet procent odsouzených cítí potřebu vyrovnat si účty s lidmi, kteří mají souvislost s jejich uvězněním. Tato oblast je velmi subjektivní. Někteří odsouzení nejsou schopni sebekriticky přiznat (sobě ani okolí), že spáchali trestný čin a proto jsou ve vězení. Jako kompenzaci obviňují své okolí, společnost či konkrétní osoby ze zrady či lži a tvrdí, že oni za nic nemůžou. Nicméně, ať je to pravda nebo jen fikce, která má zakrýt skutečnost, v nitru duše odsouzeného po dlouhou dobu zraje myšlenka

na satisfakci. Někteří své pohnutky ventilují veřejně, zřejmě z důvodu získání respektu či zastrašení, někteří se myšlenkami na pomstu „užírají“ o samotě. Celkovým výsledkem se pak může stát zatvrzelost vůči určité skupině obyvatel či celé společnosti, která snižuje motivaci k resocializaci a návratu do společnosti. V horším případě může být následkem agresivní a kriminální jednání zaměřené k dosažení cíle satisfakce.

4.2. VYHODNOCENÍ HYPOTÉZ

Hypotéza č. 1

Domnívám se, že 70% odsouzených se rozpadl jejich partnerský vztah.

Tato hypotéza se potvrdila. Podle výsledků mého výzkumu se partnerský vztah rozpadl v 61% případů, což se předpokládané hodnotě velmi blíží. Skutečnost destrukce vztahů během pobytu ve vězení je zmapována i v odborné literatuře.

Hypotéza č. 2

Domnívám se, že polovina odsouzených vykazuje potíže s rodinnými vztahy (zpřetrhání kontaktů s rodiči či dětmi).

Hypotéza číslo 2 se výzkumem potvrdila. Nadpoloviční většina odsouzených vykazuje potíže (ztrátu kontaktu) ve vztahu k dětem a 40% dotázaných odsouzených neudrží kontakty se svými rodiči. Psycho-sociální dopad této skutečnosti je dalekosáhlý.

Hypotéza č. 3

Domnívám se, že 70% odsouzených vykazuje přerušení kontaktů s bývalými přáteli z civilního života.

Tato hypotéza se překvapivě nepotvrdila, přesněji řečeno potvrdila se, ale v mnohem menší míře. Přerušení kontaktu s vnějším prostředím a přáteli udalo pouze 33% dotázaných odsouzených.

Hypotéza č. 4

Domnívám se, že 40% odsouzených v průběhu VTOS ztratí možnost bydlení.

Hypotéza se výzkumem potvrdila – 41% dotázaných odsouzených přišlo během pobytu ve vězení o bydlení.

Hypotéza č. 5

Domnívám se, že polovina z těch, co ztratili bydlení, hledají bydlení formou ubytovny.

I tato, pátá, hypotéza se potvrdila; 50% dotázaných odsouzených, kteří přišli během VTOS o bydlení, si po propuštění na svobodu budou hledat ubytování formou ubytovny.

Hypotéza č. 6

Domnívám se, že 80% odsouzených vznikly v průběhu VTOS nějaké pohledávky či dluhy.

Hypotéza se potvrdila – pohledávky a dluhy vzniklé během VTOS a plynoucí z výkonu trestu udává 87% dotazovaných.

Hypotéza č. 7

Domnívám se, že 60% odsouzených nemá po ukončení VTOS zajištěnou reálnou pracovní alternativu.

Tato hypotéza se též potvrdila, 67% dotazovaných odsouzených nemá po ukončení VTOS zajištěné pracovní místo. Odborní pracovníci věznic se snaží odsouzené připravit na situaci, že se jim takové místo bude hledat obtížně a pokouší se je připravit, aby uspěli na trhu práce.

Hypotéza č. 8

Domnívám se, že 50% z těch, co zaměstnání či pracovní místo zajištěné nemají, uvažuje o hledání obživy za pomoci spoluodsouzených či dříve odsouzených.

Hypotéza se nepotvrdila, nadpoloviční většina volila variantu spolupráce s úřadem práce. Hledání obživy za pomoci spoluodsouzených či dříveodsouzených po propuštění uvedlo necelých třicet procent dotázaných.

Hypotéza č. 9

Domnívám se, že u 80 % odsouzených došlo vlivem VTOS ke změně vztahu k lidem a společnosti směrem k horšímu.

Tato hypotéza se potvrdila, 86% odsouzených uvedlo, že jejich vztah k lidem či společnosti se v průběhu výkonu trestu odnětí svobody změnil směrem k horšímu. I tento aspekt má vliv na demotivaci odsouzených ke znovuzачlenění do společnosti.

Hypotéza č. 10

Domnívám se, že 70% odsouzených bude vykazovat citovou frustraci.

Hypotéza č. 10 se potvrdila. Přesně 70% dotázaných odsouzených vykazuje známky citové frustrace ve formě touhy či potřeby dostatku blízkého citového vztahu. Navíc na stejné procento působí jako zátěž rozpad jejich partnerských vztahů.

Hypotéza č. 11

Domnívám se, že prostředí VTOS vnímá 80% odsouzených jako stresující.

Hypotéza se nepotvrdila v plné míře. Vnitřní napětí v podmínkách a prostředí VTOS, tedy stres, uvedlo 58% dotázaných odsouzených.

Hypotéza č. 12

Domnívám se, že 70% odsouzených nemá možnost napětí vzniklé životem v podmínkách VTOS efektivně a nerizikově odreagovat.

Tato hypotéza se nepotvrdila. Nemožnost efektivně odreagovat stres vzniklý z podmínek života ve VTOS uvádí pouze 37% odsouzených. Jako nejčastější formy odreagování odsouzení uvádějí cvičení a kontakt se zaměstnanci Vězeňské služby ČR.

Hypotéza č. 13

Domnívám se, že 70% odsouzených ztratilo chuť a motivaci se po VTOS zařadit do běžného života a přijmout zdravý životní způsob.

Hypotéza se nepotvrdila. Překvapivých 77% odsouzených uvedlo, že chuť se po ukončení VTOS zařadit do běžného života mají. Otázkou však zůstává, jaká je jejich představa „běžného“ života a zda-li je to slučitelné s jednou z dalších otázek, kde 70% odsouzených uvedlo, že pociťují potřebu po ukončení VTOS dohnat ztracený čas.

Hypotéza č. 14

Domnívám se, že více než polovina odsouzených se cítí VTOS poznamenána pro civilní život.

Hypotéza č. 14 se potvrdila, jelikož nadpoloviční většina dotázaných odsouzených uvádí, že se výkonem trestu cítí být poníženi a současně celých 43% uvádí, že mají z návratu do společnosti obavy. Tyto pocity mají dozajista vliv i na vnímání sebe sama v konfrontaci s civilní společností a mohou vést k obavám a ztrátě motivace pro reintegraci do společnosti.

Hypotéza č. 15

Domnívám se, že 50% odsouzených cítí potřebu satisfakce za své uvěznění.

Tato hypotéza se výzkumem plně nepotvrdila. Potřebu vyrovnat si účty s lidmi, kteří mají souvislost s uvězněním daného odsouzeného uvedlo pouze kolem třiceti procent dotázaných odsouzených.

4.3. ZÁVĚR VÝZKUMU

Provedla jsem kvantitativní výzkum mezi odsouzenými muži ve Věznici Pardubice zaměřený na důsledky, které na nich pobyt v podmínkách VTOS respektive ve vězeňském prostředí zanechává. Z provedeného výzkumu vyplývá, že výkon trestu odnětí svobody velmi ovlivňuje další život odsouzených – jejich sociální situaci a psychickou rovnováhu. Potvrdily se mnohé důsledky uváděné v odborné literatuře, jako například rozpad partnerských a rodinných vztahů (čímž jsou ničeny nejužší sociální i citové vazby), růst zadluženosti, obavy z návratu do společnosti, ... Mimo jiné z výzkumu vyplynulo, že velkým ohrožením resocializace po propuštění z VTOS se může stát i nemožnost sehnat bydlení a zaměstnání, touha po satisfakci a dohnání „ztraceného“ času, změna postojů k lidem a společnosti, atd. Všechny tyto faktory jsou velmi rizikové a pokud nemá odsouzený nějaký pevný záchranný bod (například zachovaný vztah k primární či sekundární rodině) ve svém životě, může se stát, že se velmi snadno dostane díky své nevyhovující sociální situaci (sociálnímu vykořevení) do asociálního či antisociálního prostředí, které je živnou půdou pro kriminální a protisociální chování a jednání s následkem dalších trestných činů a VTOS.

Obecně řečeno: člověk propuštěný z VTOS, na kterého ve věznici působily dlouhodobě faktory prostředí, podmínek, režimu, kolektivu a vedení, neodchází jako zdravě posílená bytost, s novými návyky a způsoby chování, plně motivována budovat svůj status a posilovat sociální jistoty. Vezmeme-li v potaz definici zdraví podle Světové zdravotnické organizace (WHO), která říká: Zdraví je stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody, ne pouze nepřítomnost nemoci nebo invalidity – musíme zvážit fakt, že vězeňský systém (a potažmo i trestní) neprodukuje „zdravé“ občany nýbrž občany, kteří jsou v jedné či více složkách svého zdraví poškozeni a tudíž společensky znevýhodněni a ohroženi. K těmto názorům docházím na základě svého výzkumu, zkušeností z odborné praxe a mnohaletých zkušeností odborných pracovníků vězeňské služby.

Hovořeno tady bylo samozřejmě o vězeňském systému České republiky; mezinárodní srovnání bohužel nemám k dispozici. A ještě jednou bych chtěla upozornit

na fakt, že jsem data pro výzkum a zkušenosti sbírala pouze v jedné věznici a na omezeném vzorku respondentů, ale vězeňský systém je natolik direktivně řízen normami a je pod správou státu, že odlišnosti v ostatních věznicích v ČR budou zanedbatelné. Různosti mohou samozřejmě vyvstat, porovnáváme-li věznice s různými režimy – důsledky trestu odnětí svobody vykonaného ve věznici s dohledem budou o něco méně stigmatizující než výkon trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou, kde je izolace od běžné společnosti velmi výrazná.

Podle svého nejlepšího svědomí jsem se snažila výzkumem dosáhnout cíle, který jsem si pro něj určila. Na počátku jsem stanovila 15 hypotéz týkajících se vyznaných okruhů důsledků VTOS na člověka. Plně se potvrdilo celkem 9 hypotéz, ostatní s výraznějším procentuálním rozdílem volených odpovědí. Celkově jsem s výzkumem a jeho výsledky spokojena. Poukázal na nedokonalost vězeňského systému ČR v oblasti dosahování funkce a účelu trestu odnětí svobody, která je podle mého názoru společností tabuizována. Pro korekturu systému jsou již podnikány (vlivem vstupu do Evropské unie a s tím spojenými legislativními změnami) konkrétní kroky (například snaha o změnu přístupu k odsouzeným, kulturnější prostředí, ...), ale jedná se o uzavřený systém a jeho přeměna - humanizace bude realizována jen velmi pozvolně.

5. DISKUSE

Svou bakalářskou práci jsem nazvala Důsledky výkonu trestu odnětí svobody na člověka. Tato závažná problematika vlivu nedobrovolného pobytu za zdmi věznice, v odlišných podmínkách, omezeném prostoru a pod neustálým nápravným tlakem mě zaujala během mé odborné stáže ve Věznici Pardubice.

Pokusila jsem se vykreslit podmínky výkonu trestu odnětí svobody, a tím potažmo vězeňského prostředí, které jsou specifikované zákony České republiky, vyhláškami a normami, vnitřními řády věznic a které jsou stěžejní ve vlivu na osobnost a celkovou situaci odsouzených během výkonu trestu i po jeho ukončení. Kromě důsledků výkonu trestu uváděných v odborné literatuře jsem uvedla zkušenosti odborných pracovníků Věznice Pardubice. Zmiňované vlivy a dopady výkonu trestu odnětí svobody jsou v praktické části práce konfrontovány s názory samotných odsouzených, tedy objekty působení. Výsledky tohoto výzkumu potvrdily teorie uváděné v odborné literatuře a ukázaly i další dopady a skutečnosti.

Lze obecně říci, že trest uložený rozsudkem soudu za spáchání trestného činu – trest odnětí svobody – v mnoha případech plní pouze funkci ochrannou a generálněpreventivní. Individuálněpreventivní složka funkce trestu není efektivně splněna – výchovné působení ve formě nápravně výchovné činnosti a resocializačních programů nevykazuje požadované výsledky. Vězeňský systém svým represivním pojetím produkuje v mnoha případech narušenější a tím ohroženější (v mnoha směrech, tedy i ve sklonu k recidivě či marginalizaci) individuality než byly před výkonem trestu odnětí svobody ve věznici.

Obecně řečeno: člověk propuštěný z VTOS, na kterého ve věznici působily dlouhodobě faktory prostředí, podmínek, režimu, kolektivu a vedení, neodchází jako zdravě posílená bytost, s novými návyky a způsoby chování, plně motivována budovat svůj status a posilovat sociální jistoty. Vezmeme-li v potaz definici zdraví podle Světové zdravotnické organizace (WHO), která říká: Zdraví je stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody, ne pouze nepřítomnost nemoci nebo invalidity – musíme zvážit fakt, že vězeňský systém (a potažmo i trestní) neprodukuje „zdravé“ občany

nýbrž občany, kteří jsou v jedné či více složkách svého zdraví poškozeni a tudíž společensky znevýhodněni a ohroženi.

Výsledky výzkumu poukázaly na nedokonalost vězeňského systému ČR v oblasti dosahování funkce a účelu trestu odnětí svobody, která je podle mého názoru společností tabuizována. Pro korekturu systému jsou již podnikány (vlivem vstupu do Evropské unie a s tím spojenými legislativními změnami) konkrétní kroky (například snaha o změnu přístupu k odsouzeným, kulturnější prostředí, ...), ale jedná se o uzavřený systém a jeho přeměna - humanizace bude realizována jen velmi pozvolně.

6. ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci nazvané Důsledky výkonu trestu odnětí svobody na člověka jsem se věnovala velmi závažnému tématu, které je podle mého názoru velmi málo diskutované veřejností a bohužel i odbornou veřejností. Pokusila jsem se vykreslit podmínky výkonu trestu odnětí svobody, a tím potažmo vězeňského prostředí, které jsou specifikované zákony České republiky, vyhláškami a normami, vnitřními řády věznic a které jsou stěžejní ve vlivu na osobnost a celkovou situaci odsouzených během výkonu trestu i po jeho ukončení. Kromě důsledků výkonu trestu uváděných v odborné literatuře jsem uvedla zkušenosti odborných pracovníků Věznice Pardubice. Zmiňované vlivy a dopady výkonu trestu odnětí svobody jsou v praktické části práce konfrontovány s názory samotných odsouzených, tedy objekty působení. Výsledky tohoto výzkumu potvrdily teorie uváděné v odborné literatuře a ukázaly i další dopady a skutečnosti. Shrnu-li výsledky výzkumu a poznatky teoretické části bakalářské práce, docházím k závěrům, že výkon trestu odnětí svobody ve věznicích České republiky má velký vliv na životy odsouzených po propuštění, a to jak v oblasti sociální situace (například rozpad partnerských a přátelských vztahů, ztráta bydlení a zaměstnání, zadluženost), tak v oblasti psychického stavu jedince (například zatrpkllost vůči společnosti, citová frustrace, ztráta motivace pro reintegraci do společnosti). Tyto dvě složky – sociální a psychická jsou určující pro další život člověka po propuštění z výkonu trestu. Lze tedy obecně říci, že trest uložený rozsudkem soudu za spáchání trestného činu – trest odnětí svobody – v mnoha případech plní pouze funkci ochrannou a generálněpreventivní. Individuálněpreventivní složka funkce trestu není efektivně splněna – výchovné působení ve formě nápravně výchovné činnosti a resocializačních programů nevykazuje požadované výsledky. Vězeňský systém svým represivním pojetím produkuje v mnoha případech narušenější a tím ohroženější (v mnoha směrech, tedy i ve sklonu k recidivě či marginalizaci) individuality než byly před výkonem trestu odnětí svobody ve věznici.

Závěry, které jsem zde uvedla plynou jak ze studia odborné literatury a zkušeností zaměstnanců Vězeňské služby ČR, tak i ze zkušeností a vědomostí, které jsem získala během odborné praxe ve Věznici Pardubice. Námitkou by mohlo být, že jsem poznala

pouze zlomek celého vězeňského systému České republiky, tento systém je však natolik pevně normativně vymezen, že odchylky v podmínkách i důsledcích jsou minimální. Opět uvádím, že rozdíly se vyskytují mezi jednotlivými typy režimů věznic a závěry mé práce se nedají paušalizovat na všechny odsouzené - vše je závislé na individualitě každého jedince. Pro zlepšení účelnosti trestu odnětí svobody bych navrhovala větší důraz na kontinuální sociální péči – v penitenciární oblasti především individualizovanější přístup k odsouzeným a zaměření na extramurální programy, v oblasti postpenitenciární pak vznik institucí a organizací napomáhajících resocializaci odsouzených to ve státním i nestátním sektoru.

7. SEZNAM UŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Odborná literatura

1. ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993. 414 s. ISBN 80-7066-534-3
2. ČERNÍKOVÁ, V. MAKARIUSOVÁ, V. *Úvod do penologie*. 1. vyd. Most: Sociálně – právní institut, 1997. 114 s.
3. Evropská vězeňská pravidla. *České vězeňství*, č. 3/1996. Praha: VS ČR, 1996. 83 s.
4. GILLERNOVÁ, I. *Slovník základních pojmů z psychologie*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2000. 80 s. ISBN 80-7168-683-2
5. GOJOVÁ, A. a kolektiv. *Příručka pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory*. Ostrava: Pitstopmedia, 2007. 85 s. ISBN 978-80-7368-329-0
6. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, P. *Mládež a delikvence*. 3. vyd. Praha: Portál, 2003. 340 s. ISBN 80-7178-771-X
7. MEZNÍK, J., KALVODOVÁ, V., KUČHTA, J. *Základy penologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova universita, 1995. 74 s. ISBN 80-210-1248-X
8. NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství*. 1. vyd. Praha: Academia, 1969. 47 s.
9. Řízení věznic v čase změn. *České vězeňství*, č. 1/2004. Praha: VS ČR, 2004. 110 s. ISSN 1213-9297

Zákony a normy

10. *Vnitřní řád věznice Pardubice*. Pardubice: Vězeňská služba ČR, 2003.
11. Vyhláška MS č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Edice ÚZ č. 434. Ostrava: Sagit, 2004. 336 s. ISBN 80-7208-426-7
12. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. Edice ÚZ č. 434. Ostrava: Sagit, 2004. 336 s. ISBN 80-7208-426-7

Elektronické zdroje

13. MAREŠOVÁ, A., KOTULAN, P. Sonda do problematiky osob v ČR trestně stíhaných a poprvé vězněných. *Institut pro kriminologii a sociální prevenci*. 2003. [cit.2008-04-25]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/publikace.htm/>. ISBN 80-7338-034-X

8. KLÍČOVÁ SLOVA

věznice

výkon trestu odnětí svobody

odsouzená osoba

resocializace

kontinuální péče

9. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Dotazník

DOTAZNÍK

Tento dotazník slouží pouze jako sběr dat ke studijním účelům. Je anonymní! Cílem je zjištění skutečných důsledků výkonu trestu odnětí svobody na odsouzené. Vyplňte, prosím, tento dotazník. Označte vždy jen jednu uvedenou možnost.

- 1) Jak dlouho jste ve výkonu trestu?
- 2) Měl jste před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody (VTOS) fungující partnerský vztah?
 - a) ano
 - b) ne
- 3) Přetrvává tento vztah nadále?
 - a) ano
 - b) ne
- 4) Máte děti?
 - a) ano
 - b) ne
- 5) Máte-li děti, udržují s Vámi kontakt?
 - a) ano
 - b) ne
- 6) Udržujete kontakt s rodiči?
 - a) ano
 - b) ne
- 7) Udržujete písemný kontakt s vnějším prostředím (přátelé z civilního života před VTOS, ...)?
 - a) ano
 - b) ne
- 8) Měl jste před VTOS zajištěné bydlení (vlastní, u rodičů, u přítelkyně, ...)?
 - a) ano
 - b) ne
- 9) Přišel jste v průběhu VTOS o bydlení?
 - a) ano
 - b) ne

- 10) V případě, že jste během VTOS ztratil bydlení – jakou formu ubytování využijete?
- azylový dům
 - ubytovna
 - jiné
- 11) Vznikly Vám během VTOS nějaké pohledávky?
- ano
 - ne
- 12) Máte reálnou pracovní alternativu (zajištěné pracovní místo) po ukončení VTOS?
- ano
 - ne
- 13) Pokud nemáte, jak se budete po VTOS starat o své živobytí?
- s odvoláním na úřad práce
 - za pomoci rodiny
 - za pomoci spoluodsouzených či dříve odsouzených
- 14) Změnil se v průběhu VTOS Váš vztah k lidem a společnosti?
- ano
 - ne
- 15) Pokud ano, tak jakým způsobem?
- k lepšímu
 - k horšímu
- 16) Rozpadl-li se Vám během VTOS vztah, vnímáte to jako velkou zátěž na Vaši psychiku?
- ano
 - ne
- 17) Pociťujete ve VTOS nedostatek či nepřítomnost blízkého citového vztahu?
- ano
 - ne
- 18) Cítíte v podmínkách VTOS přetrvávající vnitřní napětí?
- ano
 - ne
- 19) Pokud ano, máte možnost toto napětí ventilovat a jak?
- cvičením
 - kontaktem s vnějším prostředím
 - kontaktem se zaměstnanci Vězeňské služby ČR
 - jiným způsobem

20) Je tato ventilace dostačující?

- a) ano
- b) ne

21) Máte chuť se po ukončení VTOS zařadit do „všedního“ života (zaměstnání, rodina, ...)?

- a) ano
- b) ne

22) Máte obavy z návratu do společnosti po ukončení VTOS?

- a) ano
- b) ne

23) Cítíte se výkonem trestu odnětí svobody poníženy?

- a) ano
- b) ne

24) Máte potřebu po ukončení VTOS dohnat „ztracený“ čas?

- a) ano
- b) ne

25) Cítíte potřebu si po ukončení VTOS vyrovnat účty s lidmi, kteří mají souvislost s Vaším uvězněním?

- a) ano
- b) ne